

שערי תשובה

עם הוספות ביאורים ועיונים

ספר לימוד יומי

שערי תשובה

עם הוספות ביאורים ועיונים

חלק ד'

סיון - תשע"ז

שערי תשובה

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות יושר"
מיסודו והכוונתו של מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי שליט"א

יו"ר הארגון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לבי

הרב יחיאל חסידה

הרב דוד יגאלי

הרב ישראל מאיר וולך

ארגון "ארחות יושר"

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים בחוברות
יפנו לארגון "ארחות יושר"
בפקס: 077-4230219

©

כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר, בין אם לשימוש
פנימי ו/או מסחרי ללא אישור מפורש מארגון
"ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:

אפקטיב

03-5796812 | 054-8485060

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.

יוצא לאור לזכוי הרבים
לעלוי נשמת

הרבנית הצדקנית אמן של ישראל
מופלאה ומופלגת במדות טובות
ובמאור פנים לכל אדם

מיוחדת ויחידה בדורנו ביראת שמים
ומעשים טובים לכלל ולפרט

מרת **בת שבע אסתר קניבסקי** ע"ה
בת מרן רבינו יוסף שלום אלישיב זצוק"ל
אשת חבר לרבינו מורה דרכנו
מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר
שהשיבה נשמתה לבוראה ביום השבת קדש
חול המועד סוכות י"ז תשרי תשע"ב
עליה אנו קוראים את המקראות
עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון
רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה
אוי מי יתן לנו תמורתה
זכותה תגן עלינו
תנצב"ה

חוברת זו מוקדשת לזכר
ולעילוי נשמות הנפטרים

ר' **שמואל** בן ר' צבי **קניבסקי** ז"ל
נפטר י"א תשרי תשל"ח

יצחק בן גבריאל ויפה **ארבוב** ז"ל
נפטר כ"ח אדר תשכ"ט
ת.נ.צ.ב.ה

הונצחו על ידי
ידידינו האהוב, איש תורה וחסד
מר **אלון ארבוב שיח**
להצלחתו
שימלא ה' משאלות ליבו לטובה
מתוך בריאות ונחת. אמן.

תוכן הענינים

פתח דבר

10

השער השלישי |

בבאור חומר המצות והאזהרות וחלוקי הענשים | אות ע"ה - קי"ח

13

פעילות הארגון

77

בגיל ורעדה עומדים אנו בפתח השער לדופקי בתשובה, הלא הוא ספר "שערי תשובה", ספרו האדיר של אחד משרפי מעלה, החסיד רבנו יונה גירונדי זצ"ל זי"ע שהיה מענקי הרוח בדור דעה של הרמב"ם והראב"ד זי"ע, וכתב כמה ספרים אשר כל בית ישראל נשענים עליו והולכים לאורו מאז ועד עתה, כאלף שנות דור. וכבר העידו הראשונים על הספר "שערי תשובה" אשר לא קם כמוהו מדבר ביראת ה' למשוך ליבות בני אדם לדרכי החסידות.

ומובא בספר "הח"ח חיינו ופעליו", שאמר רבנו החפץ חיים זצ"ל בשם רבנו חיים מוולאזין זצ"ל כי **"הספר שערי תשובה הוא ספר מוסר השווה לכל נפש ומתאים לכל איש יהודי בכל הזמנים ובכל התקופות עד ביאת גואל צדק בב"א"**, ומוסרים בשם רבנו עקיבא איגר זצ"ל כי "הספר שערי תשובה אינו רק ספר מוסר אלא גם ספר הלכה", שהחסיד רבנו יונה זי"ע הכניס בו הרבה כללים ופרטים בפסקי הלכה הנצרכים. וידוע כי במשך כל הדורות, גדולי הראשונים והאחרונים, וכל בית ישראל, לא פסקו מלהגות בספר הקדוש הזה, אשר הוא ספר יסוד בדרכי התשובה.

החסיד רבנו יונה זי"ע חילק את הספר לארבעה שערים עיקרים, ובכל שער פירט לסעיפים וסעיפים את כל דרכי התשובה לפרטיה, כדי שנוכל לבוא לפני השי"ת זכים ונקיים, ולקיים כראוי את הציווים הנצחיים שנצטוונו מבורא העולם באהבתו אותנו, שובו אלי ואשובה אליכם אמר ה' צבקות.

והנה באהבתו יתברך אלינו ורחמי המרובים, פתח לנו שער, והדריכנו לגשת אל הקודש לעסוק בדברי תורה, וזיכנו להפיץ ברבים מעיינות תורה ומוסר, בתפוצה נהדרת ומגוונת של חוברות מוסר ויראת השם,

ביותר משלושים אלף עותקים מכל גליון, הנלמדים מדי יום ביומו, בישיבות וחדרי תלמוד תורה, בסמינרים ובתי ספר, בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ובעוד מקומות רבים שמתקיימים בהם שיעורי תורה, בכל מקומות מושבותיהם להגדיל תורה ולהאדירה, ברוך הוא וברוך שמו.

בחסדי השי"ת זכינו להוציא עד עתה, בארבע שנות פעילותנו, את הספר "ארחות יושר" לרבנו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בחלוקה ל"א חוברות, את הספר המפורסם "ארחות צדיקים" לאחד מהקדמונים מתקופת הרמב"ם ז"ל בחלוקה ל"כ חוברות, ואת הספר "מסילת ישרים" להקדוש רבנו הרמח"ל זצ"ל בחלוקה לעשר חוברות. ועתה ע"פ עצת רבנו מרן שליט"א, עומדים אנו בזה להוציא לאור ולהפיץ את הספר הקדוש "שערי תשובה" לקדוש עליון החסיד רבנו יונה גירונדי זצ"ל אשר קנה מקומו אצל כלל ישראל כספר היסוד לדרכי התשובה השלמה, וקניית דרכי ההלכה והיראה.

וכמעשינו בקודמים, חילקנו את הספר ללימוד יומי, והוספנו בעזרת השי"ת ביאורים והערות קצרות, להביא את דברי הספר הקדוש ללומדים בני זמנינו, ואנו תפילה שלא נכשל ח"ו בהבנת דברי המחבר החסיד זצ"ל זי"ע, כי באמת כוונתנו רצויה להפיץ ולהרבות תורה ומוסר בישראל, כפי הזרכתו של רבנו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ויהי נעם ה' אלקינו עלינו ומעשי ידינו כוננה עלינו, ונזכה כולנו ליום הגדול שנאמר בו, הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, בקרוב במהרה בימינו אמן ואמן.

**בברכת התורה
מערכת "ארחות יושר"**

המשנה השער השלישי

﴿בבאור חמך המצות והאזהרות וחלוקי הענשים﴾

עז. המדרגה החמישית, לאו שיש בו מעשה. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (מכות טז, א) לאו שיש בו מעשה¹ לזקין עליו, והמלקות ארבעים חסר אחת (שם כב.). ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין י, א) מלקות תחת מיתה עומדת.³ ואמרו (שם פא, ב) מי⁴ שלקח ושנה,⁵ בונסין אותו⁶ לכפה. וחזקה על המוכיחים לחפש דרכי העם ולחקר ולדעת במה יפשלו, ולזהירם. כי יש אזהרות רבות אף-על-פי שהם שומרים את מקצתם - מכפילים הם מקצתה, כגון אסור מלאכה בשבת, שהם שומרים שבת מחללו ברכ, ויש מלאכות שאין מקצת עם

ביאורים

1. לזקין עליו. בעדים והתראה. 2. תחת מיתה עומדת. ניתנות כתחליף לעונש מיתה, שראוי היה החוטא למות במיתת בית דין, אלא שחסה עליו התורה ופטרה אותו בעונש מלקות בלבד (עפ"י רש"י). 3. ואמרו וכו'. כלומר, יתרה מכך מצאנו שעונש מלקות עלול להוביל לעונש מיתה ממש. 4. שלקח ושנה. שעבר פעמיים על אותה העבירה וקיבל מלקות פעמיים. 5. בונסין אותו לכפה. כשעובר פעם שלישית אין מלקין אותו, אלא ב"ד מכניסין אותו לחדר קטן ומאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת ומת. 6. לכיפה. מושב מאסר שעושין בבית הסוהר, גבהו כקומת האדם בלבד ואין לו שם מקום לשכב ולא לישון (לשון הרמב"ם בפירוש המשנה).

סדר הלימוד היומי

שבוע א' יום א' כ"ח באייר - ג' בסיון (פ' נשא)

שבוע ב' יום ב' ז' בסיון - י' בסיון (פ' בהעלותך)

שבוע ג' יום א' י"ג בסיון - י"ז בסיון (פ' שלח)

שבוע ד' יום א' כ' בסיון - כ"ד בסיון (פ' קרח)

שבוע ה' יום א' כ"ז בסיון - א' בתמוז (פ' חוקת)

לתשומת לב!

חוברת זו מחולקת לחמשה שבועות.

לתועלת הלומדים

החבורות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודש - חמישה ימים בשבוע למשך ארבעה שבועות.

(חוברות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה צבועה. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

הָאֲרִיז נִזְהָרִים בָּהֶן ^(א) לִפִּי ⁷ שְׁאִינֶן יְדוּעוֹת אֲצֵלָם, ⁸ וְתִלִּין אֲתֶם מְשׁוּגָתָם ⁹ תַּחַת אֲשֶׁר לֹא יִלְיִנוּ בְּקֶרֶב חֲכָמִים וְתוֹרָה לֹא יִבְקְשׁוּ מִפִּיהֶם, עַל בֶּן ¹⁰ תּוֹרוֹת עֲבָרוּ וְנִעְנְשׁוּ, כְּמוֹ שְׁנֶאֱמַר (ישעיה כו, י) "יִחַן רָשָׁע בַּל-לִמֹּד צֶדֶק". וַיֵּשׁ פּוֹשְׁעִים ¹² יִבְשְׁלוּ כֶּם כִּי לֹא הִרְגְּלוּ בְּנַעֲוֵיָהֶם בֵּית-אֲבִיהֶם לְהִזָּהֵר בָּהֶן ¹³ וְנִחְלוּ אוֹלֶת, וְלֹא יִשְׁמְעוּ ¹⁴ לְקוֹל מוֹרִים, וְאֵלֶּה עוֹשִׂים בְּזָדוֹן.

א. לפי שאינן ידועות אצלם. כתב בספר 'יסוד ושרש העבודה' (שער ו' פ"ג) כי אחד הטעמים שדוקא מצות שבת על כל פרטיה נשכחת מעיני העם, הוא משום שמלאכות שבת הן כהררים התלוין בשערה (חגיגה פ"א מ"ח), מקרא מועט והלכות מרובות ועונשיה חמורים. ואכן מסופר על רבי יוחנן וריש לקיש שהיו עסוקים בפרק שביעי של מסכת

שבת העוסק בל"ט אבות מלאכות במשך ג' שנים (ירושלמי שבת פ"ז ה"ב). וכן מבואר בתו"כ (ריש בחוקותי): "זכור את יום השבת לקדשו", יכול בלבך, כשהוא אומר "שמור" הרי שמירת הלב אמורה, הא מה אני מקיים זכור, שתהא שונה בפך.

ביאורים

7. שאינן ידועות אצלם. שהן אסורות בשבת. 8. ותליין אתם משוגתם. שגגתם תשכון אצלם תמיד. 9. תחת. בגלל. 10. תורות עברו. עוברים על חוקי התורה. 11. יוחן רשע כל למד צדק. בלשון תמיהה: האם יוחן [מלשון חנינה] רשע על שלא למד תורה ובגלל זה נכשל בו? ודאי שלא תהיה לו חנינה מעונש בשל כך! 12. יבשלו בם. באיסורים אלו. 13. ונחלו אולת. אוולתם הוא נחלתם (עפ"י משלי יד, יח וביאור רבינו). 14. לקול מורים. המזהירים אותם.

וכבר כתב רבינו לקמן (אות קלה): "ומן הדברים אשר ינעם למוכיחים להזהיר ולהעד בעם עליהם ולשמור ארחות פריץ במצות השבת, על אודות אבות מלאכות ותולדות, כי רבות מהנה נעלמו מעיני רבים, אף אין מגיד אף אין משמיע". וידועים דברי רבי יונתן אייבשיץ ב"יערות דבש" (ח"ב, הביאו הח"ח בפתחה למ"ב ח"ג): "ומי שלא

עז. וכן כל העם נזהרים ¹⁵ מדם הנפש ¹⁶ ומדם התמצית, ומקצתם אינם נזהרים בקבש המליחה להוציא הקש ¹⁷ מידי דמו כמשפט, וכהנה רבות מאד ¹⁸ מבלי תדעת ¹⁹ ואין תוכחת, ²⁰ ובאין חזון יפרע עם.

עז. ויש אזהרות שאין מקצת הקמון שומרים ²¹ עקר

למד הלכות שבת על בוריים פעמיים ושלוש, לא יכול להמלט שלא יקרה לו חילול שבת, הן דאורייתא הן דרבנן. ומן הראוי ללמוד הלכות שבת בתמידות, ואצל רב שיברר לו את הכל, ויחזור עליו תמיד עד שיהיה שגור בפיו, אשרי אנוש יעשה זאת, ומגין עליו כתריס בפני הפורענות."

ביאורים

15. מדם. מאכילת דם היוצא מן הבהמה בשעת יציאת נשמתה. 16. ומדם התמצית. דם המתמצה ושותת לאחר שיצא דם הנפש. 17. מידי דמו. הוא "דם האיברים" הבלוע באיברי הבהמה, שכאשר יפרוש מן הבשר ע"י בישול יהיה אסור, וצריך להוציאו ע"י מליחה או צליה. 18. מבלי הדעת. מחוסר ידיעת פרטי האיסורים. 19. ואין תוכחת. ולא שמעו תוכחה על זה. 20. ובאין חזון יפרע עם. (עפ"י משלי כט, יח) באין איש חזון להוכיח אותם יהיה העם גלוי וחשוף למכשולות (עפ"י אבן עזרא). 21. עיקר האזהרה. שנכשלים בעיקר האיסור ולא רק בפרטיו.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

הַאֲזַהְרָה, כְּמוֹ הַחֲבֵלָה וְהַחֲבָאָה, שֶׁהַמֶּכֶה אֶת חֲבֵרוֹ עוֹבֵר בְּשָׁנִי לְאִיִּן, ²²שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה, ג) "אַרְבָּעִים יָבִנּוּ ²³לֹא יִסִּף ²⁴פֶּן-יִסִּף", וְרַבִּים עוֹבְרִים עַל הָלְאִוִּן הָאֵלֶּה בְּהַכָּאת נְשׁוֹתֵיהֶם. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבָרָכָה (סנהדרין נה, ב) כָּל הַמְּרִים יָד ²⁵עַל חֲבֵרוֹ, אָף-עַל-פִּי שְׁלֹא הִכְהוּ - נִקְרָא רָשָׁע, ^(ב)שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ, יג) "וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע לְמָה תִּכֶּה רֵעֶךָ", לְמָה הַכִּיתָ לֹא נֶאֱמַר ²⁶אֶלָּא לְמָה תִּכֶּה.

ביאורים

22. שנאמר. בשליח בית דין המכה את הנידון למלקות. 23. לא יוסיף. וכדברי הרמב"ם בספר המצוות: "ומזאת האזהרה [דלא יוסיף] היא האזהרה מהכות כל איש מישראל, אם החוטא אנו מוזהרין שלא להכותו - שאר כל אדם לא כל שכן". 24. פן יוסיף. הוא לאו נוסף, שכל מקום שנאמר 'השמר', 'פן' ו'אל' - אינו אלא לא תעשה (מנחות צט:). 25. על חבירו. מתוך כוונה להכותו (רמב"ם בסה"מ, ספר החינוך מצוה תקצ"ה, שו"ע חו"מ סי' ת"כ ס"א). 26. אלא למה תכה. לשון עתיד, שעדיין לא הכהו אלא רוצה להכותו, וקראו 'רשע'.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

וְאִיּוֹב אָמַר (איוב לא, כא) "אִם-²⁷הִנֵּפְתִּי עַל-יְתוֹס יָדִי". וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבָרָכָה (סנהדרין שם) רַב הוֹנָא ²⁸קָצִין יָד הַמֶּכֶה, אָמַר (איוב לח, טו) ²⁹"וְזָרַע רָמָה תִּשְׁבֵּר".

עח. וְכֵן בְּהִשָּׁחַת הַזֶּקֶן שֶׁנֶּאֱמַר ^(ג)וַיִּקְרָא יֵט, כִּי ³⁰לֹא תִשָּׁחִית

ג. בהשחתת הזקן... והקפת פאת הראש. כתב הרמב"ם (ספר המצוות ל"ת מג-מד; הל' עכו"ם יב, א ו-ז, מורה נבוכים ג, לו) שהטעם כדי שלא נדמה לעובדי עבודה זרה, שהיו כמריהם מגלחים את שער הצדעיים והזקן, וראה גם ספר החינוך מצוה רנא. אבל הטור (יו"ד סי' קפ"א) חלק על הרמב"ם וכתב שכיון שאין טעם זה מפורש בתורה, אין אנו צריכים לבקש טעם למצוות התורה, "כי מצוות המלך הן עלינו אף אם לא נדע טעמם". ויש מהראשונים שכתב, שטעם איסור השחתת הזקן הוא כדי שלא יתבטל הסימן שהטביע

ביאורים

27. הניפיתי. הרימותי. 28. קצין יד המכה. קצץ יד של אדם שהיה רגיל להכות את חבירו, כמבואר בברייתא (סנהדרין מו). שבית דין מכים ומענישים גם עונש שאינו חייב מן התורה, כשאותה שעה צריכה לכך, כדי לעשות סייג וגדר לדבר מסוים (רש"י, סנהדרין נח:). ולדעת התוספות (שם), כיון שדרש זאת רב הונא מפסוק - כך גם הדין. ודוקא אם רגיל להכות, אבל אם רק פעם אחת הכה אדם, אינו חייב אלא ממון כמבואר בב"ק (לו:). 29. זורע רמה תשבר. כלומר, זרוע המתרוממת כדי להכות - תשבר. 30. ולא תשחית את פאת זקנך. אזהרה שלא לגלח בתער (-בסכין גילוח) שום 'פאה' (-פינה) מפאות זקנו.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

אֶת פֶּאֶת זִקְנָהּ³¹, וְהַחֲמָאִים³² מִנִּיחִים הבורא להבדיל בין הזכר לנקיבה (רבינו

בחי, וראה משך חכמה).

בתרגום יונתן איתא שעובר בזה משום "לא ילבש גבר שמלת אשה" (דברים כב, ה), שמדמה עצמו בזה לאשה, והיינו אפילו אם מספר במספריים. וכן כתב בספר החינוך, והוסיף שעובר גם משום "ובחוקותיהם לא תלכו" (ויקרא יח, ג), והביאו החפץ חיים (בספר המצוות הקצר, ל"ת קע"ז). וב"קובץ אגרות חזון איש" (ח"א סי' קצז) כתב: "על דבר הסם [המשיר שערות הזקן] - אם אינו סם המות, אינו גם סם חיים. ומאד קשה עלי הדבר, שאינו ממדת הצניעות ואין זה לבוש ישראל רק למדו מהגויים בגולה, ושוללים בזה קדושה. אבל כשישאר שערות קצרות אין קפידא וזה דרך הישרה..." וע"ע מש"כ באגרת קצח בענין זה ('אורחות יושר', פרק 'הדרת פנים').

במסכת שבת (קנב). אמרו: "הדרת פנים - זקן, שמחת לב - אשה, נחלת ה' - בנים". וכתב "בן יהוידע" (שם): "נראה לי בס"ד שלשה אלה ראשי יתבות הש"ן. הדרת, שמחת, נחלת. וזהו שאמר (שיר השירים ז, ה) "צוארך כמגדל השן", ואלו תלוים זה בזה. כי בזקן מאיר שם שד"י, והנזהר בזקן מאיר לו שם שד"י, וידוע כי שם שד"י מלואו ת"ק (כלומר, האותיות הפנימיות הממלאות את המילה שד"י, דהיינו י"ן מהאות ש"ן, ל"ת מהאות דל"ת ו-ו"ד מהאות יו"ד = ת"ק). ובוה מאיר בת"ק איברים של איש ואשתו, כי באיש יש רמ"ח ובאשה יש רנ"ב, וכיון שהאיר בהם שד"י זוכה לבנים".

כתב החפץ חיים' (בספרו 'תפארת אדם'): "נכון ליוהר שלא לספר הזקן אפילו במספריים, כי כתבו המקובלים שבזה עוקר צנורות הקדושה מלמעלה, ואבותינו ואבות אבותינו במדינתם נהגו להחמיר בזה. וביותר כהיום שנהגו הרבה מפרצי עמנו בהשחתת התער, מצוה רבה לכלל ישראל להתחזק בזה ולא להקטין הזקן אפילו במספריים, דהיינו להראות לפני הכל שהמצוות שצותה תורה להצטיין בזה האיש היהודי חביבין אצלנו, ואין אנו מתביישיין בזה ח"ו". עכ"ד.

ביאורים

31. והחמאים. אנשים החוטאים באיסור זה. 32. מניחים חוט השער. "מניחים חוט של שערות ומגלחים השאר בתער" (אגרת התשובה, דרש ב'.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

ד. מבגר כלאים שעתנו. במדרש תנחומא פרשת חיי שרה (אות ד') כתב שאברהם אבינו בהספידו את שרה אמר עליה כל פרק 'אשת חיל' (משלי לא), וכל פסוק ופסוק פירש על מעלותיה. ועל פסוק דרשה צמר ופשתים אמר כך: "דרשה צמר ופשתים, בין יצחק לישמעאל, שאמרה גרש האמה הזאת ואת בנה". ובפירוש 'עץ יוסף' ביאר: "אפשר דצמר... הוא על דרך דאיתא לעיל על הפסוק: "ויבא קין מפרי האדמה", מהו? מן מותר מאכלו. ורבנן אמרי, זרע פשתן היה. והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן", לפיכך נאסר צמר ופשתן, שנאמר "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו", ואמר הקב"ה אינו דין שיתערב מנחת החוטא עם מנחת הזכאי, לפיכך נאסר. ע"כ. [וכן איתא בפרקי דרבי אליעזר (פכ"א): "הביא קין מותר מאכלו

עט. וכן יש אנשים לא נשמרו ³⁷מבגר כלאים שעטנז, כי יתפרו בגדי צמר בחוט הפשתים, או

הזאת ואת בנה". ובפירוש 'עץ יוסף' ביאר: "אפשר דצמר... הוא על דרך דאיתא לעיל על הפסוק: "ויבא קין מפרי האדמה", מהו? מן מותר מאכלו. ורבנן אמרי, זרע פשתן היה. והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן", לפיכך נאסר צמר ופשתן, שנאמר "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו", ואמר הקב"ה אינו דין שיתערב מנחת החוטא עם מנחת הזכאי, לפיכך נאסר. ע"כ. [וכן איתא בפרקי דרבי אליעזר (פכ"א): "הביא קין מותר מאכלו

ביאורים

אות כד). כלומר, הם סבורים שאם משאירים אי אלו שערות - אין איסור אם משחיתים השאר בתער (הרוצה בתשובה). 33. ועיקרי פרקי הפאות. שורש צמיחתם של חמש פאות הזקן. 34. לא נדע מקומן. אין אנו יודעים את מקומם המדויק, ולכן חייבים להזהר בכל הזקן מגילוח אסור (ראה שו"ע ורמ"א יו"ד סי' קפ"א סעיף י"א). 35. והקפת פאת הראש. הסרת שיער הצדעיים (צדי הראש) שבכך נוצר היקף חלק מסביב לראש. 36. כעין תער. סמוך לבשר. 37. מבגר כלאים שעטנז. מלבישת בגד שיש בו תערובת צמר ופשתים.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

יַעֲשׂוּ מִמֶּנֶּה פְּשָׁתִים³⁸ שְׁפָה לְפִי בְּגֵד
הַצֶּמֶר.

פ. "אִישׁ אִישׁ אֶל-כָּל-שָׂאֵר בְּשָׂרוֹ
לֹא תִקְרְבוּ" (שם יח, ו). כָּל קְרוֹב-
בְּשָׂר אָסוּר, ^(ה)כְּגוֹן הַנְּגִיעָה³⁹ בִּידֵי
אִשֶּׁת-אִישׁ. וּפְרוֹשׁ "לְגִלּוֹת עֶרְוָה", כִּי
הַקְרִיבָה מְבִיאָה לִידֵי עֶרְוָה. וְכִי

קליות וחכ"א זרע
פשתן היה, והביא
הבל מבכורות צאנו
ומחלביהן, כבשים
שלא נגזזו לצמר.
ונתעב מנחת קין
ונרצית מנחת הבל,
שנאמר: "וישע ה' אל
הבל ואל מנחתו",
רבי יהושע בן קרחה
אומר, אמר הקב"ה
אל יתערבו מנחת קין
והבל לעולם, שמא

ח"ו יתערב בארג בגד שנאמר (דברים כב, יא) לא תלבש שעטנז וגו' אפילו
היא מורכבת לא יעלו עליך שנאמר (ויקרא יט, יט) ובגד כלאים שעטנז לא
יעלה עליך]. וזהו הביאור כאן: דרשה [שרה את] האיסור של צמר ופשתן
שהוא כדי שלא יתערב מנחת החוטא עם מנחת הזכאי, אם כן צריך להפריש
בין יצחק לישמעאל הרשע, ולכן אמרה גרש את האמה הזאת עם בנה כדי
שלא ילמד יצחק ממעשיו הרעים. עכ"ל.

ה. כגון הנגיעה בידי אשת איש. בספר "קריינא דאיגרתא" למרן הגר"י
קנייבסקי זצ"ל אגרת קס"ב כתב: "בדבר נתינת יד לאשה, אין ספק כי הוא
איסור גמור, דכל קריבה לערוה אסורה. ולהרמב"ם ז"ל בספר המצוות
(מצוה ל"ת שנג"ג) והסמ"ג הוא ל"ת מדאורייתא, ולהרמב"ן ז"ל בהשגותיו
הוא מדרבנן. ועכ"פ אין בזה שום היתר, ומי הוא זה שיאמר זכית למדרגת
רב שמואל ב"ר יצחק או מדרגת עולא. ואומרים בשם מרן החזו"א זצללה"ה
שאמר שזהו בדין יהרג ואל יעבור ככל אביזריהו דערייתו. ואין נפק"מ בין
נשואה לבלתי נשואה כיון שהבלתי נשואה ג"כ ערוה מחמת נדה, וגם בפנויה

ביאורים

38. שפה לפי בגד הצמר. סיומת בקצהו. 39. בידי אשת איש. והוא הדין כל
העריות, וכן נדה גם כשהיא פנויה.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

תֹּאמַר כָּל־כֶּבֶד, אִיפֹה נִמְצָא כְּפֹתוֹב
כִּי גִדְרָה הַתּוֹרָה גִּדְרִים כִּי תֹאמַר
אֲשֶׁר אָסְרוּ מִנְּעֵ-יָד לִידֵי לְהִיּוֹת⁴⁰ גִּדְרָה
לְעִבְרָה? נִשְׁיָכֶךָ דָּבָר: הִנֵּה בְּמִצְוֹת
הַנּוֹזֵר אֲשֶׁר עָקַר נְזִירוֹתוֹ⁴¹ פֶּן יִשְׁתַּה
וַיִּשְׁכַּח מִחֻקֶּךָ, אוֹ יִתְעַהוּ⁴² רוּחַ-
זְנוּנִים, אֲמָרָה הַתּוֹרָה (כמדרב"ד, ד)
"מִכָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִגֶּפֶן הַיֵּינָן" וגו',
וְכָל זֶה לְגִדְרָה וְהִרְחָקָה מִמִּשְׁתַּה הַיֵּינָן,
וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנָם לְבִרְכָּה
⁴⁴בְּמִדְרָשׁ (שמות רבה טז, ב).

וטהורה אכתי איכא
איסורא מ'נושמרת
מכל דבר רע' שלא
יהרהר וכו' ומי יאמר
זכיתי לבי שלא יגרום
לו שום הרהור כלל.
ומה שכתבת דכי אשה
מגישה מקודם איכא
בזה משום מלבין
ברבים אם לא יתן -
ח"ו לומר כן, דאפילו
ודאי תתבייש ברבים
אין בזה שום צד
היתר במה שהאחד
יתבייש מחמת מניעת
עבירה... [ועיי"ש
עוד באגרת קס"ג].

כא. "וְלִפְנֵי עֵזֶר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל" (ויקרא יט, יד). אָמְרוּ

ביאורים

40. גדר לעברה. סייג והרחקה שלא יבוא לידי העבירה. 41. פן ישתה וישכח
מחוקק. שמא ישתה יין וישכח את חוקי התורה ומצוותיה. 42. רוח זנונים.
תאוה ומחשבת זנות על ידי שתית היין. 43. מכל אשר יעשה מגפן היין.
אפילו ענבים, חרצנים וזגים. 44. כמדרש. "אמר הקב"ה, כשם שאם נדר נזיר
שלא לשתות יין אסור לאכול לחים ויבשים ומשרת ענבים וכל היוצא
מגפן היין, אף אשה שאינה שלך אסור ליגע בה כל עיקר" (שמו"ר טז, ב).
45. ולפני עזר לא תתן מכשול. רבנו כתב לאו זה לעיל (אות נב) בין האזהרות
שאין בהן מעשה, באופן שמכשיל את חבירו בהוראה או בעצה לא טובה

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

רְבוּתֵינוּ (מ"ק יז, א) כִּי הִזְהַרְנוּ בָּזֶה
 46 לְכַלְתִּי הַכּוֹת אִדָּם ⁽¹⁾ בָּנוּ הַגָּדוֹל, פֶּן
 תִּהְיֶה לָבָן 47 לְפִוְקָה וּלְמַכְשׁוֹל
 48 לְחִטָּא בְּלִשְׁוֹנוֹ 49 וּלְהַקְלֹת אֲבִיו.
 וְכֵן הִזְהַרְנוּ בָּזֶה שֶׁלֹּא לִזְמַן כָּל מַכְשׁוֹל
 עֵין לִישְׁרָאֵל וְגַם אֶל הַנֶּכְרִי, 50 שֶׁלֹּא
 יִתֵּן כּוֹס יַיִן לַנּוֹזֵר 51 וְאֶבֶר מִן הַחִי
 לִבְנֵי נַח, 52 גַּם לֹא יוֹשִׁיט אֶלָּיו אֶת-

ו. בנו הגדול. מבאר
 הריטב"א, שברוך
 כלל רק כאשר הוא
 גדול בשנים עלול
 הוא להגיב במכה או
 קללה, אבל אסור
 להכות אפילו ילד,
 אם נראה הדבר
 שעלול הוא להגיב
 להכאת אביו בדיבור
 או במעשה, שיכה את
 אביו או יקללנו, והכל
 לפי טבע הלב. אמנם
 הרמ"א (יו"ד רמ, כ) פוסק שהדבר נאמר ביחס לבן שהוא אדם גדול בשנים,
 כבן עשרים ושנים או עשרים וארבע ומעלה, ראה תלמיד רבינו יחיאל
 מפריש מקור לשיעור זה.
 ז. שלא יתן כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח. ברייתא היא במסכת ע"ז
 (ז: ובפסחים (כב:)). הברייתא נקטה דוגמאות אלו יותר משאר איסורים

ביאורים

שזה נעשה ע"י דיבור, וכאן מנה שוב לאו זה בלאוין שיש בהם מעשה באופן
 שמכשיל את חבירו ע"י מעשה כמו שמפרט והולך. 46. לְכַלְתִּי הַכּוֹת אִדָּם
 בנו הגדול. אע"פ שכוונתו לשם חינוכו (ריטב"א). וזהו דוגמא לאיסור "לפני
 עור" במעשה, שמכשיל בכך את בנו שיכנו או יקללנו. 47. לְפִוְקָה. לכשלוין,
 כמו 'פּוֹקֵב בְּרַכִּים' (רש"י שמואל-א כה, לא). 48. לְחִטָּא בְּלִשְׁוֹנוֹ. לקלל את
 אביו. 49. וּלְהַקְלֹת אֲבִיו. ולזלזל באביו ולבוזתו, מלשון 'מקלה אביו' (דברים
 כז, טז). שכיון שהוא גדול, חוזר גם הוא ומכה אביו, ונמצא כי אביו גורם לו
 והכשילו (ר"ח). 50. שֶׁלֹּא יִתֵּן כּוֹס יַיִן לַנּוֹזֵר. שמא יבוא לשתותו (רש"י ע"ז
 ו). ומדובר שהיין הוא של הנותן, ובלי שיתן לו לא יהיה לו יין. 51. וְאֶבֶר מִן הַחִי
 החי לבני נח. שמא יבוא לאכלו, ואף להם נאסר אבר מן החי באכילה (ראה
 בראשית ט, ד). 52. גַּם לֹא יוֹשִׁיט אֶלָּיו אֶת אִשְׁרֵי לֹא. שגם אם היין שייך לנזיר

(כגון נבילה לישראל)
 משום שבכל אחת
 מהן יש חידוש: באבר
 מן החי החידוש הוא
 שהאיסור של "לפני
 עור" נוהג אף בבן נח,
 ובאיסור הושתת יין
 לנזיר החידוש הוא
 שאף אם אין ידוע
 שבדעתו לשתותו -

אֲשֶׁר-לוֹ (ע"ז ו, ב). וְכֵן אִם כָּא הַנֶּכְרִי
 לְקִנּוּת מִיִּשְׂרָאֵל לְבוֹנָה או 53 שְׁעוּה
 לְהַקְרִיב לַעֲבוּדָה-זָרָה, לֹא יִמְכְּרוּ לוֹ.
 וְכֵן לֹא יִמְכֹּר לְנֶכְרִי 54 סִפְרֵי-מִינִים,
 וְלֹא יִכְשִׁילֵהוּ בְּאַחֵד מִן הַדְּבָרִים
 שֶׁהִזְהַרְנוּ בְּנֵי-נַח עֲלֵיהֶם.

אסור להושיט לו, שמאחר שהכל מותרים ביין, ואף הוא עצמו מותר בו
 שלא בימי נזירותו, עלול הוא לשכוח את נזירותו ולשתותו, משא"כ בשאר
 מאכלות אסורות אין איסור להושיטים לישראל אלא אם ידוע לו שבדעתו
 לאכלם (רא"ש, תוספות רבינו אלחנן). ועוד חידוש יש בהושתת יין לנזיר,
 שאיסור "לפני עור" נוהג אף בדבר שאינו אסור למושיט עצמו (ר"ן ע"ז,
 רא"ה).

יש לשאול, מדוע מוטלת האחריות על הנותן מכשול לפני בעל בחירה,
 הלא כשהנזיר נוטל את הכוס יין הריהו עובר את האיסור מתוך בחירתו
 העצמית? אמנם למדנו מאזהרה זו, שכשאדם מושיט כוס יין לנזיר, הריהו
 נותן מכשול לפני חברו כשגורם לו גירוי לבחור ברע ולהעמידו בנסיון
 הבחירה, ונמצא שעל ידי כך מקשה עליו את הבחירה. וכך גם האדם אחראי
 על מעשיו אם בעתיד יגרם בגינו אפשרות כשלון לחברו, אפילו שהוא בעל
 בחירה אשר יכול בכח בחירתו לבחור בטוב ולא להכשל, מכל מקום האדם
 אחראי לכך שהגדיל לו את קשיי הבחירה כתוצאה ממעשיו ('שפתי חיים',
 ח"א אמונה והשגחה).

ביאורים

או אבר מן החי שייך לגוי והם נמצאים בעבר השני של הנהר - אסור לישראל
 להושיט להם את שלהם, שבזה הוא גורם להם לאכול איסור. 53. שְׁעוּה.
 להאיר לכבוד עבודה זרה. 54. סִפְרֵי מִינִים. ספרי מינות העלולים לגרום לו
 לכפירה בא-ל אמת, שכל אלו נאסרו גם לבני נח.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

כב. ^(ח)לא-תשחית את-עצה לנדה עליו גרזן" (רברים כ, יט).
הזהרנו כזה שלא לברת כל עין-מאכל ⁵⁵גם לבנות בו מצור כל זמן שימצא ⁵⁶מאילני-סרק די-ספוקי.
⁵⁸וכן הזהרנו כזה ⁵⁹שלא לפזר ממון לריק ואפלו שוה פרוטה. ואמרו

ח. לא תשחית את עצה לנדה עליו גרזן. כתב בספר החינוך (מצוה תקכ"ט): "שורש המצוה ידוע, שהוא כדי ללמד נפשנו לאהוב הטוב והתועלת ולהדבק בו, ומתוך כך תדבק בנו הטובה, ונתרחק מכל דבר רע ומכל דבר השחתה. וזהו דרך החסידים ואנשי מעשה אוהבים שלום ושמים בטוב הבריות ומקריבים אותן לתורה, ולא יאבדו אפילו גרגר של חרדל בעולם, ויצר עליהם בכל אבדון והשחתה שיראו, ואם יוכלו להציל יצילו כל דבר מהשחית בכל כוחם, ולא כן הרשעים אחיהם של מזיקים בהשחתת עולם, והמה משחיתים. במדה שאדם מודד בה מודדין לו, כלומר, בה הוא נדבק לעולם, וכענין שכתוב (משלי יז, ה) 'שמח לאד לא ינקא רע'. והחפץ בטוב ושמח בו - נפשו בטוב תלין לעולם. זה ידוע ומפורסם".

ביאורים

⁵⁵גם לבנות בו מצור. כלומר, גם אם הוא לצורך המלחמה שזוקקים לעצים כדי לבנות את המצור סביב לעיר (תחילת הפסוק שם: "כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפסה, לא תשחית את עצה" וכו'). ⁵⁶מאילני סרק, שאינם עצי מאכל. ⁵⁷די סיפוקי. אבל אם לא ימצא אילני סרק או שלא יספיק כל הצורך מהם - מותר לכרות וליטול גם מאילני מאכל, כי לא אמרה תורה 'רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל' וגו' אלא להקדים כריתת עצי סרק לעצי מאכל (ב"ק צא:). ⁵⁸וכן הזהרנו כזה וכו'. כלומר, שאיסור 'בל תשחית' נוהג גם שלא בשעת מלחמה, ולא רק בעצים אלא בכל דבר הראוי לשימוש (ב"ק צא:). ⁵⁹שלא לפזר ממון לריק, כלומר, שלא לאבד ולהשחית אפילו שוה פרוטה שלא לצורך, כגון לשרוף או לקרוע בגד או

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

ט. יהי בעיניך כאילו עובר עבודה זרה. מדוע הכועס נחשב כעובד עבודה זרה? המפרשים ביארו, שהרי מיסודות אמונתנו שאין מקרה בעולם, ולכן אין אפשרות שיקרה לאדם דבר, לטוב או למוטב, בלא שנגזר עליו בשמים על פי מעשיו, וכלשון הרמב"ן בסוף פרשת בא (שמות יג, טז): "שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם ניסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין

רבותינו (ב"ק צא, ב) ⁶⁰המקרה על מתו ⁶¹יותר מדי - לזקה. וכל-שכן המשבר כלים בחמתו, כי שתיים רעות עשה: השחית ממון, ⁶²והשליט את פעמו להעבירו על דברי-תורה, כי מעתה יש עמו מלחמות מיצר-הכעס להעבירו על דת, וכענין שכתוב (משלי כט, כב) ⁶³"ובעל חמה רב-פשע". ⁶⁴וכבר הקדמנו לה מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (שנת קה, ב) אם ראית אדם שהוא משבר כלים בחמתו, ^(ט)יהי בעיניך כאלו עובר עבודה-זרה, שכן דרכו של

ברבים בין ביחיד. אלא אם יעשה המצוות יצליחנו שכו, ואם יעבור עליהם

ביאורים

לשבר כלי לבטלה וללא תועלת. ⁶⁰המקרה. בגדיו. ⁶¹יותר מדאי. יותר מהנצרך על פי הדין. ⁶²והשליט את כעפו. עליו, והכעס גרם לו לעבור על בל תשחית, וזו רעה שניה. ⁶³ובעל חימה רב פשע. כי בעת הכעס לא יבחין בתקון מעשיו, וכמ"ש רז"ל הכועס אפילו שכינה אינה חשובה נגדו (מצ"ד). וז"ל רבינו במשלי (טז, לב): "כי בעת שחטאו (לו) וחמתו בערה בו - לא יסכים על הראוי ולא ינצל מן הפשעים, כי כעסו עוצם עיניו ושכלו, כמו שנאמר 'ובעל חמה רב פשע'". ⁶⁴וכבר הקדמנו. בשער א' אות ל"ח.

שְׁעָרֵי

שַׁעַר שְׁלִישִׁי

תְּשׁוּבָה

עִיּוּנִים

שְׁעָרֵי

שַׁעַר שְׁלִישִׁי

תְּשׁוּבָה

יֵצֵר-הָרַע, הַיּוֹם אוֹמֵר לוֹ ⁶⁵עֲשֵׂה כָךְ וּלְמָחָר אוֹמֵר לוֹ לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים. וְאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָּהּ (יְבֻמוֹת מו, א) ⁽⁶⁾לֹא יִשְׁפֹךְ אָדָם מִי-בוֹרוֹ וְאֲחֵרִים צָרִיכִים לָהֶם. ⁶⁶אֵף כִּי הִזְהַרְנוּ שְׁלֹא לְהִשָּׁחִית הַגּוֹף בְּמִסְרָתוֹ לְסַכָּנוֹת, אוֹ בְּסִגְנוֹת הַגּוֹף ⁶⁷לְבַלְעוֹ חֲנָם בְּתַעֲנוּת ⁶⁸מִתּוֹךְ צַעְרוֹ וְכַעֲסוֹ אוֹ

יכריתנו עונשו, הכל בגזרת עליון". מדוע, אם כך, אנו כועסים? כשאדם מזיק לנו או מבוזה אותנו, או עשה לנו דבר שלדעתנו לא צריך היה לעשות, או שלא עשה את מה שלדעתנו כן היה צריך לעשות - במצבים כאלו ודומיהם אנו כועסים.

האם דברים אלו מסתדרים עם יסודות אמונתנו? האם יהודי מאמין יכול להעלות על דעתו שמישהו יכול לעשות לו דבר שלא נגזר עליו בשמים, או שמישהו יכול להיטיב לו יותר ממה שנקצב לו?

בכל כעס אנו מתעלמים מהשגחתו המוחלטת של הבורא, זוהי בחינה של עבודה זרה ממש. ישנם החושבים שכעס היא "רק" מדה רעה, אבל האמת היא שהכעס הוא ממש כפירה. הכועס מתעלם ומורד בקב"ה כעובד עבודה זרה ממש!

י. לא ישפוך אדם מי בורו וכו'. כתב הנצי"ב ב'העמק דבר' (בראשית כד, כ) לפרש הפסוק 'ותער כדה אל השוקת', שהודיע הכתוב דעתה של רבקה, שאפילו שלא היה במותר שבכד כדי שתיית הגמלים, ותהיה מוכרחת לשאוב עוד מים מן הבאר, מכל מקום לא שפכה מה שבכד על הארץ, כמו שאמרו "לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכין להם", וכיון שהגמלים צריכים למים, שפכה את הנותר לשוקת.

ביאורים

65. עשה כך. עבירה קלה פלונית, כגון לקרוע בגדיו בחמתו [שעובר בזה משום איסור 'בל תשחית'. מהרש"א]. 66. אף כי. כל שכן. 67. לבלעו חנם. להשחיתו ולהפסידו שלא לצורך. 68. מתוך צערו וכעסו. עיין מש"כ רבינו

לְהִתְאַבֵּל עַל מָתוֹ. אָבֵל הַמֵּתֵנָה וְהַמֵּתֵנָה עַל עֲוֹנוֹתָיו, נֶאֱמַר עָלָיו (ישעיהו, יח) ⁶⁹דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאַרְפָּאֵהוּ ⁷⁰וְאֶנְחָהוּ וְאִשְׁלֵם נַחְמִים לוֹ ⁷¹וְלֹאֲבָלָיו". וְנֶאֱמַר (בראשית ט, ה) "וְאֵךְ אֶת-דָּמָכָם לְנַפְשֵׁיכֶם אֲדַרְשׁ", וְאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנָם לְבִרְכָּהּ (ב"ק צא, ב) ⁷²מִיָּד נִפְשׁוֹתֵיכֶם אֲדַרְשׁ אֶת דָּמָכֶם.

פג. "שֶׁלֶשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרָלִים לֹא יֵאָבֵל" (ויקרא יט, כג). ⁷³הָעֲרָלָה ⁷⁴נוֹהֶגֶת בַּחוּצָה לָאָרֶץ ⁷⁵וְאִסּוּרָה בַּהֲנָאָה. וְכָל אִשָּׁר יֵאָסֵר בַּהֲנָאָה ⁷⁶אִסּוּר לְתַתָּא בְּמִתְנָה

ביאורים

בפירושו למשלי (יא, יז) עה"פ "גומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי": "מי שהוא עוכר גופו ומרעִיב ומסגף עצמו יקרא אכזרי כאשר יקרא אכזרי העושה רעה לזולתו, כי בעכירת הגוף יפסדו כוחות הנפש וישחיתוה ממלאכתה ולא תצלח לחכמה ולעבודת השם יתברך". 69. דרכיו. דרכי תשובתו. 70. ואנחהו. אוליכו בדרך מרפא, או ואנחהו לשון הנחה ומרגוע (רש"י). 71. ולאבליו. המתאבלים עמו בצרתו. 72. מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם. כלומר, אעניש אתכם על דמכם שנתמעט על ידי שחבלתם בגופכם. 73. הערלה. פירות האילן הגדלים בתוך שלש השנים הראשונות לנטיעתו נקראים "ערלה". 74. נוהגת בחוצה לארץ. אע"פ שערלה הינה מצוה התלויה בארץ, הלכה למשה מסיני שהיא נוהגת אף בחוץ לארץ (קידושין לח: לט.). 75. ואסורה בהנאה. במסכת פסחים (כב:): לומדת הגמרא מ'וערלתם ערלתו... ערלים לא יאכל', שלש פעמים לשון ערלה, לרבות את כל סוגי ההנאות: מכירה או האכלה לבהמה, צביעה והדלקה. 76. אסור לתתו במתנה לגוי. שאותו הגוי מחזיק לו טובה, כמש"כ רבינו הלון.

שערי

שער שלישי

תשובה

לגוי, ועל כן הצרך הכתוב להתיר לתת נבלה לנכרי, להודיע כי מתרת היא בהנאה, שנאמר (דברים יד, כא) "לא תאכלו כל-נבלה לגר אשר-בשעריך תתננה ואכלה" וגו'. והנותן לנכרי ⁷⁷ערלה או חמין בפסח או בשר שנתבשל בחלב - ⁷⁸לוקה, וכן אם יתן מהם לפני בלבו ⁷⁹שמונותיו עליו. ומצות הערלה ⁸⁰וכלאי-הכרם בין בארץ ובין בחוצה לארץ ⁸¹לשרוף אותם באש (תמורה לג, ב). ואם יש לגוי אילן ערלה, אסור לישראל ללקט ממנו פירות לצרך הגוי ⁸²ואפלו בחנם, לפי שהוא נהנה בזה שמחזיק לו הגוי טובה. וכן אסור לישראל להשקות לנכרי ⁸³מיינו שלנכרי עצמו, בין בשכר בין בחנם. ⁸⁴וכרם רבעי

ביאורים

77. ערלה או חמין בפסח או בשר שנתבשל בחלב. שכל אלו אסורים בהנאה.
78. לוקה. דעת רבינו שיש מלקות גם על הנאה, ראה משנה למלך הלכ' יסודי התורה פ"ה ה"ח שהאריך לבאר מחלוקת הראשונים בזה, שלדעת הרשב"א, הרמב"ן, התוס' ורי"ז - לוקה מן התורה, ואילו לדעת הרמב"ם (הלכ' מאכלות אסורות פ"ח הט"ז) אינו לוקה מן התורה אלא מכין אותו מכת מדרות. 79. שמונותיו עליו. וחוסך ע"ז בהוצאות מוונותיו. 80. וכלאי הכרם. זריעת זרעים ונטיעת גפן ביחד. 81. לשרוף אותם באש. שלא תהיה אפשרות ליהנות מהם. 82. ואפילו בחנם. שאינו משתכר על עבודתו בפירות הערלה ואין לו מהם הנאת ממון ישירה. 83. מיינו שלנכרי עצמו. שהוא יין נסך או סתם יינם שדינו כיון נסך שאסור בהנאה (עי' שו"ע יו"ד סי' קל"ג ס"ה). 84. וכרם רבעי. ענבים שגדלו על האילן בשנה הרביעית לנטיעתו,

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

⁸⁵אסור בהנאה בלא פדיון (ב"ק סט, א), ואין פודין אותו עד שיבואו פירותיו ⁸⁶לעונת המעשרות. ואימתי עונת המעשרות? ⁸⁷משנמרו פירותיהם, כענין שישנו רבותינו זכרונם לברכה (מעשרות פ"א מ"ב) מאימתי הפירות חבים במעשר.

פד. "על כן לא יאכלו בני-

זה על ידי המצוה שתהיה לזכרון, יעמדו באמונתם ובצדקתם לעולם. ורמז זה הוא לפי שאותו מלאך שנלחם עם יעקב אבינו, שבא בקבלה (ב"ר עח) שהיה שרו של עשו, רצה לעקרו ליעקב מן העולם הוא זרעו ולא יכול לו, וציערו בנגיעת הירך. וכן זרע עשו מצער לזרע יעקב, ולבסוף תהיה להם ישועה מהם, כמו שמצינו באב שזרחה לו השמש לרפואתו ונושע מן הצער, כן יורח לנו השמש של משיח וירפאנו מצערנו ויגאלנו במהרה בימינו אמן".

ביאורים

נקראים "כרם רבעי", ודינם דומה לדין מעשר שני: ניתן לאכול את הפירות עצמם בירושלים, או לפדותם במטבעות שאז יוצאים הפירות לחולין ומותר לאכלם בכל מקום, ואת המטבעות צריך להעלות לירושלים, לקנות בהם דברי מאכל ולאוכלם בירושלים. 85. אסור בהנאה. של כילוי, שהי מותר למוכרו ולתתו במתנה ולקדש בו את האשה למ"ד ממון בעלים (אור חדש). 86. לעונת המעשרות. לזמן בו הם מתחייבים במעשר. 87. משנמרו פירותיהם. משעה שנגמרה הבשלתם של הפירות.

שערי

שער שלישי

תשובה

יִשְׂרָאֵל אֶת-גִּיד הַנֶּשֶׁה" (בראשית לב, לב).⁸⁸ גִּיד-הַנֶּשֶׁה
⁸⁹אִסּוּר בַּהֲנָאָה, ⁹⁰וְאִסּוּר לְתַתּוֹ לְעַבְדּוֹ וּלְשִׁפְחָתוֹ
הַנִּכְבְּרִים. וְאִסּוּר לְשַׁלַּח ⁹¹יָרֵךְ לְנִכְרֵי וְגִיד-הַנֶּשֶׁה בְּתוֹכָהּ.
וְאִסּוּר לְתֵן גִּיד-הַנֶּשֶׁה ⁹²וְשִׁמְנוֹ לְכַלְבּוֹ וּלְחִתּוֹל שְׁמִזְזוֹתָיו
עָלָיו.

פה. ⁹³לֹא תִגְנוּבוּ ⁹⁴וְלֹא-תִכְחֲשׂוּ ⁹⁵וְלֹא-תִשְׁקְרוּ (ויקרא
יט, יא). אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ("מ"א, ב) לֹא תִגְנוּבוּ עַל-
מִנָּה ⁹⁶לְמִיקַט, שְׁלֹא יֹאמֶר, אָגַנְבַּ כְּלִי מִפְּלוּנִי ⁹⁷כְּדִי

ביאורים

88. גיד הנשה. ה'גיד' העובר לאורך כף הירך. 89. אסור בהנאה. כן דעת
התוספות (חולין צט: ד"ה והלכתא), אבל הרמב"ם (הלכ' מאכלות אסורות
פ"ח הי"ד) פסק שמותר בהנאה (ונחלקו עליו חכמי לונל, ראה כס"מ שם
ורא"ש חולין פ"ז אות י"ז). ובשו"ע (יו"ד ס' סה ס"י) פסק, גיד הנשה מותר
בהנאה. וכתב ה'פרי חדש': ויש חולקין, וכתב הרב"י שטוב ליזהר בדבר.
90. ואסור לתתו לעבדו ולשפחתו הנכבדים. שמוזנותיהם עליו, ונמצא פורע
חובו באיסורי הנאה. 91. ירך לנכרי וגיד הנשה בתוכה. ירך של בהמה שגיד
הנשה שלה עדיין מחובר בתוכה, שהרי השולח נהנה מכך שהגוי מחזיק לו
טובה גם בשביל הגיד. 92. ושמן. שומנו של גיד הנשה. 93. לא תגנובו.
אזהרה לגנוב ממון (רש"י). 94. ולא תכחשו. אזהרה למוצא אבידה, ולנפקד
אשר הופקד אצלו פקדון, שכאשר הבעלים דורשים אבידתם ופקדונם, לא
יכחישו ויפטור עצמו בטענת שקר (שם). 95. ולא תשקרו. אל תשבעו
לשקר (שם). 96. למיקט. לצער (שם). 97. כדי שיצטער. על כך שנעלמו
חפציו.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

יב. ויזהר בשמירת
כליו. ה'העמק שאלה'
(ויקרא פ' קדושים
סק"ה) ביאר הטעם
שפירש רבינו שעושה
כן כדי להרגילו
לשמור חפציו ולא
פירש כפשוטו
שעושה כן כדי
לצער, משום שאם
עושה כדי לצער
פשוט שיש בזה איסור
של אונאת דברים,
ורק בזה שעושה כן
לטובתו היה מקום
לומר שמותר, שהרי
מותר להוכיח אדם
(ב"ק כו, ב).

פו. "לֹא תִנְחָשׂוּ וְלֹא תַעֲזִיבוּ" (ויקרא
יט, כו). "לֹא" ¹⁰⁴תִנְחָשׂוּ - כְּגוֹן
על דבר שאינו הגון אף שמצערנו בכך, וחידשה התורה שמכל מקום אסור
להוכיחו דרך גניבה.

ביאורים

98. ונקט בפניו. ויריב עם עצמו וייסר את עצמו על כך שלא שמר חפציו
(עפ"י יחזקאל ו, ט). 99. ויזהר. מכאן ולהבא. 100. ואחר כך אחזירנו לו. וכן
אסור לגנוב דרך שחוק, שלא ירגיל עצמו בכך (רמב"ם הלכ' גניבה א, ב).
101. להשתמש בו ולהחזירו. מדובר אפילו באופן שאין איסור משום "שואל
שלא מדעת - גזל", כגון בדבר שאינו נפחת ולצורך מצוה שאנו אמרים
"ניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בממוניה", מ"מ דרך גניבה אסור כדי שלא
ירגיל עצמו בגניבה (זה השער). 102. ולא יגנוב את שלו. אם הכיר חפץ שלו
אצל הגנב - אל יקח ממנו דרך גנבה. 103. שלא יראה כגנב. שאסור לאדם
להביא עצמו לידי חשד. 104. תנחשו. 'ניחוש' פירושו לקבוע עפ"י סימנים
שונים, לטובה או לרעה, בדברים שאין בהם שום טעם נכון.

(יג) **אלו המנחשים בחלדה ובעופות,**
פתו נפלה מפיו,¹⁰⁷ **צבי הפסיקו**
בדרך (סנהדרין סה, ב), ואומר אות הוא
כי לא יצליח דרכו,¹⁰⁸ **וסר מן הדרך**
בעבור זה והדומה לענינים האלה,¹⁰⁹
שלא ילך לקראת נחשים, הן¹¹⁰

יג. אלו המנחשים
 וכו'. בביאור 'שערי
 מאור' על ש"ת כתב:
 ואגב אכתוב בענין
 הסגולות והניחושים
 מה ששמעתי בשם
 הגאב"ד דפוניבז'
 הגרי"ש כהנמן זצ"ל
 שביאר את דברי
 הנביא (עמוס ח, יא)

"הנה ימים באים וכו' לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'", דפסוק זה נאמר בתוך דברים הרעים שהיו לכלל ישראל באחרית הימים, והרי נבואה זו נבואה טובה היא שיהיו צמאים לדברי ה' ומה ענינו בהנך דברים הרעים? וביאר דבימי הרעב והצמא שעברו עליו במלחמות, הרגיש בעצמו שכאשר היו מביאים לפניו כל מאכל שהוא ואפילו קליפות מאכל - היה אוכל בתאבון ושבע מהם, משום שבזמן רעב אפילו קליפות משביעות רעבון. וזהו שאומר הנביא, בימי הרעב כאשר יבואו ימים שהרעב והצמאון יהיה גדול לשמוע דבר ה', בני אדם יתלו ויתפסו בכל סגולה ובכל מופת שהוא לומר זה דבר ה', מפני שבזמן רעב ושממון מתורת אמת, כל דבר יחשב ויורגש כשובע, כתחליף לעמילות התורה האמיתית.

ביאורים

105. המנחשים בחלדה ובעופות. כגון אם החולדה והעוף עברו מימינו אות הוא שיצליח, ואם עברו משמאלו אות הוא שלא יצליח. והרמב"ם (הלכ' ע"ז פ"א ה"ד) כתב על עופות שצורת הצפצוף שלהם קובעת לו אם לצאת לדרך או לא. 106. פתו נפלה מפיו. בעת אכילתו. 107. צבי הפסיקו בדרך. כגון שהיה הולך ממזרח למערב והצבי עבר בדרכו מצפון לדרום (רש"י). 108. וסר מן הדרך. וחזר בו ואינו הולך לעשות מה שתכנן. 109. בעבור זה והדומה לענינים האלה. בגלל סימנים לא טובים אלו (פתו נפלה, צבי הפסיקו) והדומה להם. 110. שלא ילך לקראת נחשים. (מלשון הכתוב במדבר כד, א) כלומר, והאיסור הוא שלא יתחשב בסימנים אלו.

יד. אבל יבטח לכך
 בה' אלהי השמים
 ואלהי הארץ. וכפי
 חזק בטחונו בהש"ת
 כך יזכה למגן ומחסה
 אמיתי מידו יתברך,
 וכמו שאמר דוד
 המלך ע"ה (תהלים
 כב, ה): "בך בטחו
 אבותינו
 בתחו

לעשות מעשה הן להמנע מן
המעשה. "ולא תעזבנו" - לשון
עזנות ושענות, שאומר, יום פלוני
יפה להתחיל מלאכה, שעה פלונית
קשה לצאת. ואין לשמע אל דברי¹¹²
הזכרי שמים,^(יג) **אבל יבטח לךך**¹¹³

ותפלטמו". פירוש, "בך בטחו אבותינו" בשעה שיצאו אבותינו ממצרים והגיעו לים סוף ובטחו בך בבטחון עצום וקפצו לתוך הים, בזכות זה "בטחו ותפלטמו" שזה גרם להם הישועה שנבקע הים והלכו ישראל ביבשה בתוך הים (האמונה וההשגחה).

בירושלמי (שבת לט.) מסופר: מעשה בגוי שהיה חוזר בכוכבים ולימים עמד ונתגייר. פעם אחת רצה לצאת לדרך וראה בחכמת הכוכבים שלו שהזמן הזה הוא זמן סכנה שלא ראוי לצאת בו לדרך ורצה לבטל את נסיעתו, חזר ואמר "כלום אידבקת בהדא אומתא קדישתא לא למפריש מן אילין מיליאי" (האם נדבקתי באומה קדושה זו לא כדי לפרוש מניחושים אלו?! "ניפוק על שמיה דבריין" (נבטח בה' ונצא לדרך), קריב למכסח יבה לה חמרא ואכלה (בדרך נכנס לסכנה שבאה לנגדו חיה רעה לאוכלו, נתן לה את חמורו, אכלה אותו והוא ניצל).

מסיים הירושלמי: "מאן גרם ליה דיפל בגין דהרהר, ומאן גרם ליה דאישתויב בגין דאתרחץ על ברייה". פירוש, מי גרם לו שיפול בסכנה - משום שהרהר בניחושים, ומי גרם לו שינצל - משום שבטח על בוראו! שהבטחון בה' היא הסיבה האמיתית שעומדת לאדם לזכות ולראות בישועה.

ביאורים

111. עזנות. זמנים. איסור זה הוא כעין קודמו, אך לא במקרים המתרחשים אלא בזמנים. 112. קשה לצאת. בה לדרך. 113. הזכרי שמים. חזיים בכוכבים (לשון הכתוב בישעיה מז, יג). [ור"ל, אמונה זו אסורה אפילו שהיא נשענת

שַׁעֲרֵי

שַׁעַר שְׁלִישִׁי

תְּשׁוּבָה

עֵינִינִים

עֵינִינִים

שַׁעֲרֵי

שַׁעַר שְׁלִישִׁי

תְּשׁוּבָה

בַּח' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ. עַל
כֵּן כָּתוּב עַל הָעֵינַן הַזֶּה (דְּבָרִים יח, יג)
”¹¹⁴” (טו) תָּמִים תִּהְיֶה עִם יְיָ אֱלֹהֶיךָ,
לְמַדְנוּמָה (טו) כִּי הַמַּעֲוִנִּים וְהַקּוֹסְמִים
¹¹⁵ נִעְדָּרִים הַבְּטָחוֹן. וְהַעֲלִילוֹת
הַנִּשְׁחָתוֹת הָהֵן ¹¹⁷ מַעֲשֵׂה אָרֶץ כְּנָעַן,

טו. תמים תהיה עם
ה' אלהיך. הרמב"ן
עה"ת פירש "תמים"
מלשון שלם, שתהא
אמונתנו שלמה עם
הקב"ה וז"ל: הכוונה
שנייחד לבבנו אליו
לבדו, ונאמין שהוא
לבדו עושה כל, והוא
היודע אמינות כל
עתיד, וממנו לבדו נדרוש העתידות, מנביאיו או מאנשי חסידיו - רצוני
לומר אורים ותומים, ולא נדרוש מהוברי שמים ולא מזולתם, ולא נבטח
שיבואו דבריהם על כל פנים (שיתקיימו דבריהם בכל מקרה), אבל אם
נשמע דבר מהם - נאמר "הכל בידי שמים", כי הוא אלהי האלהים עליון
על הכל היכול בכל, משנה מערכות הכוכבים והמזלות כרצונו, "מפר
אותות בדים וקוסמים יהו"ל" (ישעיה מד, כה) ["בדים" - חוזי הכוכבים
שהם בדאים וכזבנים (רש"י, מצודת ציון). "יהו"ל" - מלשון הוללות ושגוען
(מלבי"ם)]. ונאמין שכל הבאות תהיינה כפי התקרב האדם לעבודתו.
ולפיכך אחר אזהרת שאלת העתידות מקום ודורש בעד החיים אל המתים,
אמר שתהיה תמים עם השם בכל אלה, ולא תירא ממגיד עתיד, אבל מנביאו
תדרוש ואליו תשמע, וזהו דעת אונקלוס "שלים תהא בדחלתא דה' אלהך"
שלא תהיה חסר ביראתו, כי "תמים" הוא השלם בדבר, כמו "שה תמים"
שאין בו מום ושום חסרון, וזו מצות עשה, ע"כ.

טז. כי המעוננים והקוסמים נעדרים הבטחון. כתב בספר החינוך (מצוה

ביאורים

על אותות הכוכבים והמזלות]. ¹¹⁴. תמים תהיה עם ה' אלהיך. "התהליך
עמו בתמימות ותצפה לו, ולא תחקור אחר העתידות, אלא כל מה שיבוא
עליך קבל בתמימות, ואז תהיה עמו ולחלקו" (רש"י). ¹¹⁵. נעדרים הבטחון.
חסרים בטחון בה'. ¹¹⁶. והעלילות הנשחתות. והפעולות הנפסדות
המוקלקלות. ¹¹⁷. מעשה ארץ כנען. מנהג יושבי ארץ כנען.

רמ"ט: שלא נלך אחר
נחשים וכו', משרשי
המצוה לפי שענינים
אלה הם דברי שגוען
וסכלות
לעם קדוש אמתי
אשר בחר הא-ל לא
יאות להם שישעו
בדברי שקר. ועוד
שהם סיבה להדיח
האדם מאמונת השם
ומתורתו הקדושה
ולבא מתוכם לכפירה
גמורה, שיחשוב כל
טובתו ורעתו וכל
אשר יקרהו הוא דבר
מקרי לא בהשגחה
מאת בוראו, ונמצא
יוצא בכך מכל עיקרי
הדת. על כן כי חפץ
השם יתברך בטובתו,

שְׁנֵאמַר (שם שם, יד) "כִּי הַגּוֹזִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל-מַעֲוִנִים
וְאֶל-קִסְמִים וְשִׁמְעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן
לָךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ".

פז. "לֹא תַעֲשֶׂוּ עוֹל בְּמִשְׁפָּט" (ויקרא
יט, טו). הָרִי הוּא אוֹמֵר ¹¹⁸ אַחֲרֵי-
כֵן "לֹא-תִשָּׂא פָנֶי-דָל וְלֹא תִהְדָּר פָּנֶי
גָּדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עַמִּיתֶךָ". ומהו
מִשְׁפָּט הָאוֹמֵר ¹¹⁹ בְּתַחֲלַת הַמִּקְרָא
(שם שם, לה)? אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנֵם
לְכַרְכָּה (תו"כ קדושים פ"ח ה-ו) הוּא
¹²⁰ הַמִּדָּה וְהַמִּשְׁקָל וְהַמְשׁוּרָה. מְלֻמָּד

צונו להסיר מלבנו מחשבה זו ולקבוע בלבבנו כי כל הרעות והטובות מפי
עליון תצאנה לפי מעשה האדם אם טוב אם רע, והנחשים אינם מעלין ולא
מורידין.

ביאורים

¹¹⁸. אחרי כן. בהמשך אותו פסוק. ¹¹⁹. בתחלת המקרא. להלן (פסוק לה)
"לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה". וכמובא בתו"כ (פסוק
לה, הובא ברש"י): "לא תעשו עול במשפט, אם לדין הרי כבר נאמר (לעיל
פסוק טו) 'לא תעשו עול במשפט', ומהו 'משפט' השנוי כאן? הוא המדה
והמשקל והמשורה". ¹²⁰. המדה והמשקל והמשורה. שהיו מדוייקים.

שערי

שער שלישי

תשובה

¹²¹ שֶׁהַמִּוֹדֵד נִקְרָא דִּיין, שָׁאֵם שֶׁקֶר בַּמִּדָּה הָרִי הוּא
¹²² בַּמִּקְלָקֵל אֶת הַדִּין ¹²³ וְקָרוֹי עוֹל ¹²⁴ וּמִשְׁקִין וְחָרֵם
וְתוֹעֵבָה, וְגֹרֵם לַחֲמֹשֶׁה דְּבָרִים ¹²⁵ בַּמַּעֲוֹת הַדִּין: ¹²⁶ מִטְּמֵא
אֶת הָאָרֶץ, וּמַחֲלֵל אֶת הַשֵּׁם, וּמַסְלֵק הַשְׂכִּינָה, וּמַפִּיל הָעָם
בַּחֲרֵב, וּמַגְלֵה אוֹתָם מֵאֶרֶץ. ¹²⁷ בַּמִּדָּה" - זוֹ ¹²⁸ מִדַּת
הָאָרֶץ. "בַּמִּשְׁקֵל" - ¹²⁹ בַּמִּשְׁמָעוּ. "וּבַמִּשְׁוֹרָה" - הִיא

ביאורים

121. שהמודד נקרא דיין. לפי שהקונים סומכים על יושרו ונאמנותו במדידתו כשם שבעלי הדין סומכים על נאמנותו ושיקול דעתו של הדיין. 122. כמקלקל את הדין. כדיין המעוות את הדין. 123. וקרוי עול. כמו שנאמר "לא תעשו עול במשפט" (ויקרא יט, טו). 124. ומשקין וחרם ותועבה. פי' שהעול קרוי 'תועבה', שנאמר (דברים כה, ז) 'תועבת ה' וגו' כל עושה עול; וה'תועבה' קרוי 'חרם' ו'שקץ', שנאמר (שם ז, כה) 'ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו' וגו'. 125. כמעוות הדין. כמו שגורם דיין המעקם את הדין. 126. מטמא את הארץ וכו'. פי' לפי שהוא קרוי 'תועבה' כמו שנקראת עבודה זרה (ראה דברים ז, כה), וחמשה דברים הללו באים כעונש על עבודה זרה, כמפורש בתורה ובנביאים ובכתובים בכמה מקומות (ראב"ד בתו"כ ויקרא יט, טו). 127. במדה וכו'. רבנו מבאר כאן את המשך הפסוק "לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמסורה" ואת הפסוקים שאחריו. 128. מדת הארץ. מידות אורך שבהן מודדים שטחי קרקע [כגון: אמה, מיל, פרסה וכו'], והזהיר הכתוב שלא יעשו עול במידה, כגון הבא למדוד את הקרקע בחבל כדי לחלקה בין שני שותפין, לא ימדוד באותו החבל לזה בימות החמה ולזה בימות הגשמים, שבימות החמה החבל יבש ואינו נמתח כל צרכו כבימות הגשמים (ב"מ סא:). 129. כמשמעו. כאשר הוא מוכר במשקל שיהיה המשקל מדויק, הן במאזניים שיהיו ישרות והן באבן המשקולת שלא תהיה חסירה.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

¹³⁰ מִדַּת הַלֵּחַ וְהִיבֵשׁ. "אֲבִי-צֶדֶק" -
הֵם הַמִּשְׁקָלֹת שֶׁשׁוֹקְלִין בְּגִגְדָם.
"אִיפָה" - הִיא מִדַּת הִיבֵשׁ. "הֵיין" - זוֹ
מִדַּת הַלֵּחַ. "אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם",
(¹³¹) אֲנִי הַבְּחַנְתִּי ¹³² בְּמִצְרַיִם בֵּין
טֶפֶחַ שֶׁל כְּבוֹד לְטֶפֶחַ שְׂאִינָה שֶׁל

מצרים". וברש"י על הפסוק (לה) כתב: "אשר הוצאתי אתכם, על מנת כן". וביאר 'ה'חפץ חיים' כוונתו, שרש"י בא לבאר מה ענין יציאת מצרים לאזהרת 'מידות הצדק?' אלא כך אומר להם הקב"ה: על מנת כן הוצאתי אתכם ממצרים, והראיתי לכם באותות ובמופתים כי אני הוא השליט ומשגיח על העולם בכל פרטיו, כדי שאף אתם תנהגו מתוך אמונה זו, ולא תנסו להרוויח ממון במרמה כאילו אין עין רואה מלמעלה. וז"ל הרמב"ם (הלכ' גניבה פ"ז הי"ב): "קשה עונשן של מדות יותר מעונשן של עריות, שזה בינו לבין המקום וזה בינו לבין חבריו. וכל הכופר במצות מדות ככופר ביציאת מצרים שהיא תחילת הציווי, וכל המקבל עליו מצות מדות הרי זה מודה ביציאת מצרים שהיא גרמה לכל הציוויין". עכ"ל. ומבאר ה'מגיד משנה': "ויציאת מצרים היו בה מופתים מחודשים והם מורים על החדוש ועל ההשגחה, ובזה יתיקומו ציוויי התורה ואזהרותיה ובלתי כן יתבטלו כולן, וזה מאמרו שהיא גרמה לכל הציוויין" עכ"ל.

ביאורים

130. מדת הלח והיבש. כגון הין ולוג בלח, איפה וסאה ביבש [וכלשון הכתוב (יחזקאל ד, יא) 'ומים במסורה תשתה' - במידה ובהגבלה]. 131. במצרים. בשעת מכת בכורות. 132. בין טיפה של בכור. גם באופנים שלא ניכר מי הוא הבכור, כגון בבכור מאב.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

כְּבוֹד, וְאֲנִי נֶאֱמָן לְפָרַע מִמִּי שְׂמוֹקֵן
מִשְׁקִלֹתָיו¹³³ **בְּמִלַּח בְּדִי לְהוֹנֹת**
אֶת הַבְּרִיּוֹת שְׂאִין מִכִּירוֹת בָּהֶם.

פ.ת. ¹³⁵"לֹא-תִהְיֶה לוֹ כְּנוֹשָׁה"
(שמות כב, כד). הִזְהַרְנוּ
בָּזֶה ¹³⁶(יח)¹³⁶שֶׁלֹא לְצַעַר אֶת הַלֵּוֹה,

יח. שלא לצער את הלוה. צריך עיון בלאו ד"לא תהיה לו כנושה" אם שלח שליח לתבוע ממנו, אולי יש לומר דהמשלח לא עבר את הלאו משום דאין שליח לדבר עבירה, ואולי גם השליח לא עבר על הלאו, דלאו זה נאמר רק

על המלוה ולא על איש אחר, ומ"מ חשיב השליח בר חיובא דאם הוא היה מלוה שייך גביה הלאו ד"לא תהיה לו כנושה" ובכהאי גוונא אין שליח לדבר עבירה. אך י"ל דחשיב באופן זה כמו שהמלוה תבעו ע"י מכתב דמסתבר דעובר בזה על הלאו, דהאיסור לא נאמר דוקא כשיתבע בפה (והלא אסור אפילו לעבור לפני הלוה), וכמו כן כשיתבע בערכאות אף ע"י עכו"ם דאין שליחות לעכו"ם, מכל מקום סוף סוף הוא נושה את הלוה, וכל תחבולות שעושה לדחוק את הלוה מסתבר דעובר בלאו זה. א"כ גם ע"י שליח יש לומר דעובר המלוה משום דעשה עצה לדחוק את הלוה באופן זה, ולא שייך בזה אין שליח לדבר עבירה, דהוי רק מעשה קוף בעלמא. וכל הספק הוא רק לענין הלאו, אבל איסור בידי שמים בודאי יש על המלוה, דגם בשליח לדבר עבירה נענש המשלח בידי שמים, כדאיתא בקידושין בריש פרק האיש

ביאורים

133. מִשְׁקִלֹתָיו. אבני משקלותיו. 134. בְּמִלַּח. ובכך מורידן ממשקלן הסגולי ונמצא מרמה את הקונה (תוס' ב"ב פט:). אולם רש"י (ב"מ סא: ד"ה לטומן) פירש שמלח מכביד את אבני המשקלות וזהו אזהרה לקונה, שכשהוא קונה במשקלות אלו מקבל יותר ממה שמגיע לו ובכך מאנה את המוכר. 135. לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנוֹשָׁה. כלומר, לא תתבענו בחזקה לפרוע את החוב. 136. שֶׁלֹא לְצַעַר אֶת הַלֵּוֹה. לדחוק אותו לפרוע את חובו.

¹³⁷וְלֹא יַעֲבֹר הַמִּלּוּחַ לְפָנָיו (יח)¹³⁷ יוֹדֵעַ
¹³⁸שְׂאִין לוֹ מֶה לְפָרַע, כִּי הוּא מַצִּיק
לוֹ וּמְדַבֵּא אֶת רוּחוֹ ¹³⁹בָּזֶה (ב"מ עה,
ב). וְאָמְרוּ זְכָרֵנָם לְבָרָכָה (שם) הָרִי
הוּא בָּאֵלָיו ¹⁴⁰דֵּן אוֹתוֹ בְּשָׁנֵי דִינִים,
שְׁנֵאֲמַר (תהלים כו, יב) ¹⁴¹"הִרְכַּבְתָּ
אֶנֶשׁ לְרֵאשִׁינוּ ¹⁴²(כ)¹⁴²כָּאֲנִי כָאֵשׁ

מקדש (מג:). "דינא רבה ודינא זוטא איכא בינייהו". וגם השליח עשה איסור במה שמצער להלוה ועובר על "לא תונו איש את עמיתו" (נחלת אליהו, מהגה"צ רבי אליהו דושניצר זצ"ל). יח. ויודע שאין לו. משמע שאם הוא מסופק בכך ואינו

יודע בודאי שאין לו, אין בזה איסור כלל. וכן מבואר ברמב"ם (הלכ' מלוה ולוה פ"ב ה"ד) ושו"ע (חו"מ סי' צט ס"ד), וכ"כ בכסף הקדשים (בגליון שו"ע חו"מ סי' צו סק"ב). אמנם ראה במנחת חינוך (מצוה סז) שדן בזה אולי יהיה אסור לו לתבוע מספק ככל ספיקא דאורייתא דאזלינן לחומרא, וכתב דאפשר שהתורה לא אסרה כלל באינו יודע, כי אין אדם יודע מטמונותיו של חברו, וא"כ ברוב פעמים לא יתבענו, ע"כ אין איסור כלל רק בידוע שאין לו עיי"ש.

כ. כֵּאֲנִי כָאֵשׁ. ביארו המהרש"א וה'תורת חיים', כי כשעובר המלוה

ביאורים

137. וְלֹא יַעֲבֹר הַמִּלּוּחַ לְפָנָיו וכו'. והיינו אפילו שמצערנו רק בגרמא, שהלוה מתבייש מעצמו, גם זה אסור (מאור השער). 138. שְׂאִין לוֹ מֶה לְפָרַע. ואפילו מן המטלטלין (שו"ע הרב הל' הלואה ס"ב). 139. בָּזֶה. כי כשהלוה רואהו הוא נזכר בחובו ומתבייש, והרי הוא כנושה. [ופי' הכתוב לפי זה הוא: לא תהיה לו כנושה - לא תראה בעיניו כנושה בו שיראה ויבוש. רש"י]. 140. דֵּן אוֹתוֹ בְּשָׁנֵי דִינִים. מעניש את הלוה בשני עונשים. 141. הִרְכַּבְתָּ אֶנֶשׁ לְרֵאשִׁינוּ. שמת מעלינו אדם שיהיה נושה בנו [לראשנו מלשון 'נושה', שכן התרגום של 'כנושה' הוא 'כרשיא'. רש"י]. 142. כָּאֲנִי כָאֵשׁ. כאילו נענשנו בשתי מיתות חמורות - אש ומים.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

ובכמים". וראוי¹⁴³ לעטות קנאה להוכיח¹⁴⁴ המסתוללים בעמנו במקצת מקומות לאסור הלוח¹⁴⁵ בנקים¹⁴⁶ גם כי לא יודמן לו לפרע.

פט. "לא-תשימון עליו¹⁴⁷ (כא) נשך" (שמות כב, כד). אזהרה לעדים, שהמלך והלוח והערכ¹⁴⁸ והעדים עוברים בלא-תעשה (כ"מ שם), על כן אמר לא-תשימון לשון רבים אחר ששומר¹⁴⁹ לא-תהיה לו בנשה, לפי שהיא אזהרה לעדים.

עד קדקדו (ראשו), כך רבית מחסרת את ממון הלווה, בתחילה אינו מרגיש ואינו ניכר, עד שהרבית תופחת ועולה ומחסרו ממון הרבה (רש"י, ממדרש תנחומא).

ביאורים

143. לעטות קנאה. להתעטף קנאת ה'. 144. המסתוללים... לאסור הלווה. הכובשים (תרגום 'מסתולל' - 'כבישת'. שמות ט, יז). כלומר, מלכים המביאים לידי מאסרו של הלווה אשר אין לו לשלם. 145. בזיקים. באזיקים. 146. גם כי לא יודמן לו. גם אם לא יודמן לו עכשיו לפרוע, אמנם דעתו ורצונו לפרוע כאשר יוכל (פתח השער). 147. נשך. רבית. 148. והעדים. עדי ההלוואה, המסייעים להלוואה בריבית. 149. לא תהיה לו בנשה. המדבר במלוה.

כב. לא תחרוש כשור ובחמור יחריו. בטעם המצוה נאמרו כמה ביאורים: א. בדעת זקנים מבעלי התוספות וכן בעל הטורים כתבו, לפי שהשור מעלה גרה והחמור אינו מעלה גרה, וכשיראה או

צ. "כל-מום לא יהיה בו" (ויקרא כב, כא). הוזהרנו בזה שלא להטיל מום¹⁵⁰ בבכור ואפילו בזמן הזה.

צא. "לא-תחרש כשור-ובחמור יחדו" (דברים כב, י). הוזהרנו

ישמע החמור את השור מעלה גרה, יהיה סבור שהשור אוכל ויהיה לו צער. ב. האבן עזרא כתב, שהקב"ה חומל על כל מעשיו, וכיון שאין כח החמור וכח השור שווים, צוה לא לחרוש בהם ביחד. [רבנו בחיי הקשה עליו, דלפי דבריו יהיה נאסר גם שתי בהמות שהם ממין אחד, ולמה אסרה התורה רק בשני מינים - שור וחמור. ונחלקו הראשונים באלו שני מינים אסרה תורה: הרמב"ם (פ"ט מכלאים) הטור והשו"ע (יו"ד סי' רצ"ז) והחינוך (מצוה תק"ג) סוברים שאיסור זה הוא רק במין אחד טהור ואחד טמא, שבעם רחוק מאד זה מזה כמו שור וחמור, אבל אם שניהם טהורים או שניהם טמאים, אינם כלאים לענין חרישה, ורק מדרבנן אסור. והרא"ש (הל' כלאים סי' ה) חולק עליהם וסובר שאיסור כלאים נוהג מהתורה בכל שני מינים אפילו טהור בטהור וטמא בטמא].

ג. בספר החינוך (מצוה תק"ג) כתב: "טעם מצוה זו מפני צער בעלי חיים, כי ידוע שיש למיני הבהמות ולעופות דאגה גדולה לשכון עם שאינם מינם, וכל שכן לעשות עמהם מלאכה, וכמו שאנו רואים בעינינו באותן שאינם תחת ידינו כי כל עוף למינו ישכון, וכל הבהמות ושאר המינים ג"כ ידבקו לעולם

ביאורים

150. בבכור ואפילו בזמן הזה. בבכור בהמה טהורה, גם בזמן הזה שאינו קרב. ה'מנחת חינוך' (מצוה רפ"ז אות י"ב) כתב בדעת מהרי"ט אלגזי, שאף אם מטיל מום בקדשים בזה"ז אסור רק מדרבנן, מ"מ בכור חמור יותר ואסור מן התורה.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

בְּזֶה שֶׁלֹא לַחֲרֹשׁ וְשֶׁלֹא¹⁵¹ לָדוּשׁ
¹⁵² בְּשָׁנֵי מִיָּנִים בְּשָׁהֶם¹⁵³ מְצַמְּדִים
 בָּעַל אוֹ (כֵּ) בְּחֶבֶל. וְהוּא הֵדִין¹⁵⁴ שֶׁלֹא
 לַחֲנִהֵינָן בְּשָׁהֶם מְצַמְּדִים. וְזֶה שֶׁהִזְכִּיר
 חֲרִישָׁה,¹⁵⁵ דְּבָר הַכְּתוּב בְּהוּה. וְאָפְלוּ
 לַחֲנִהֵינָן¹⁵⁶ בְּקוֹל, אָסוּר (ב"מ ז, ב).
 וּשְׁתֵּי¹⁵⁷ פְּרִידוֹת, זֶה בֵּית סוּסִיָּא וְזֶה בֵּית
 חֲמוּרָה - שְׁנֵי מִיָּנִים הֵן וְאָסוּר

במיניהן".
 "וכל חכם לב מזה יקח
 מוסר, שלא למנות
 שני אנשים לעולם
 בדבר מכל הדברים,
 שיהיו רחוקים
 בטבעם ומשונים
 בהנהגתם, כמו צדיק
 ורשע, נקלה ונכבד.
 שאם הקפידה התורה
 על הצער שיש בזה
 לבעלי חיים שאינם
 בני שכל, כל שכן בבני
 אדם אשר להם נפש משכלת לדעת יוצרם". עכ"ד.
 בדומה לזה כתב בעל
 הטורים: "בשור ובחמור - טהור וטמא, שלא ישתתף צדיק עם רשע". [בספר
 'פה קדוש' כתב, "כלאים" לשון בית כלא].
 כג. בחבל. בספר 'עבד המלך' העתיק דברי הט"ז (יו"ד ס"ר רצ"ז), וז"ל: "נראה
 שאין לקשור שני מיני עופות בחבל אחד כדי שלא יברחו, דהא כשמנענעים
 עצמם כדרך העופות שמזיזים עצמם ממקום למקום אפילו כשהם כפותים
 ואז נושאים חוט המשיחה שנקשרים בה, דהא גם בשני עופות יש כלאים
 כדאייתא סוף פרק "שור שנגח את הפרה". והעולם אינם יודעים להזהר
 בזה". עכ"ל.

ביאורים

151. לדוש. את התבואה. 152. בשני מינים. בכל שני מיני בהמה וחיה
 שבעולם, ולא רק בשור ובחמור. 153. מצוממדים. מחוברים יחד. 154. שלא
 להנהיגן. בהולכת משא כלשהו. 155. דבר הכתוב בהוה. דרך הכתוב לנקוט
 את האופן המצוי, וחרשה היא צורת השימוש הרגילה עם שור. 156. בקול.
 על ידי קול בלבד, כגון שקרא להן לזרון, אבל לא אחז במלמד הבקר לעשות
 מעשה בידיים לזרון. 157. פרידות. בהמה שנולדה מחמור וסוסה או סוס
 וחמורה.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

כד. ואכן משכית לא
 תתנו בארצכם. ז"ל
 ה"משנה ברורה"
 (סי' קל"א סק"מ):
 "אקדים הקדמה
 קצרה כדי שיתברר
 היטב. והוא, דהנה
 כתוב בתורה "ואבן
 משכית לא תתנו
 בארצכם להשתחוות
 עליה", דהיינו אפילו
 כשמשתחוה לשמים
 על אבן משכית או
 על רצפת אבנים
 דחודא מילתא היא.
 וכתבו הפוסקים דאין
 אסור מן התורה כי
 אם כשיש תרתי
 לגריעותא, דהיינו
 כשמשתחוה בפישוט
 ידים ורגלים וגם על
 רצפת אבנים דוקא, אבל דרך קידה דהיינו שנופל על אפיו על הרצפה בלא

לַחֲנִהֵינָן יָחַד (חולין עט, א). וְאָסוּר
 לַחֲנִהֵיג הַפֶּרֶד¹⁵⁸ עִם הַסּוּס אוֹ עִם
 הַחֲמוֹר (כלאים פ"א מ"ו).

"בְּהַמְתֵּךְ לֹא תִרְבִּיעַ כְּלָאִים"
 (ויקרא יט, יט). פְּרִדָּה
¹⁵⁹ שֶׁתִּבְעָה זָכָר, אֵין מְרִבִּיעִין עֲלֶיהָ
 לֹא סוּס וְלֹא חֲמוֹר אֶלָּא פֶּרֶד¹⁶⁰ שֶׁהוּא
 מִיָּנָה (חולין שם), כְּגוֹן שֶׁהִפְרִדָּה וְהִפְרִד
 אֲמוּתִיהֶן שְׁוֹת, שְׁנִיָּהּ¹⁶¹ בְּנֵי סוּסִיָּא
¹⁶² אוֹ בְּנֵי חֲמוּרָה.

צב. ¹⁶³ (כד) וְאָבָן מִשְׁכִּית לֹא תִתְּנוּ
 רצפת אבנים דוקא, אבל דרך קידה דהיינו שנופל על אפיו על הרצפה בלא

ביאורים

158. עם הסוס או עם החמור. כי יש ספק אם חוששים לזרע האב או לא,
 ונפק"מ אם דינו כסוס או כחמור. 159. שתבעה זכר. שהראתה שרוצה
 לקבל זכר. 160. שהוא מינה. שהוא כמותה. 161. בני סוסיא. ואביהם הוא
 חמור. 162. או בני חמורה. ואביהם הוא סוס. 163. ואבן משכית. "לשון
 כיסוי, כמו "ושכותי כפי" (שמות לג, כב), שמכסין הקרקע ברצפת אבנים"
 (רש"י). ולפי פירושו איסור זה כולל כל אבן שהיא. [באונקלוס תרגם 'ואבן
 סגדא' והיינו רצפה שעשויה להשתחוות עליה. רבינו בחיי מפרש שהיא אבן

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

בארצכם (ויקרא כו, א). הִזְהַרְנוּ בָּזֶה
שֶׁלֹא לְהִשְׁתַּחֲוֹת עַל רִצְפַּת אֲבָנִים¹⁶⁴
בְּבֵית-הַכִּנֹּסֶת וּבְכָל מְקוֹם, חוּץ¹⁶⁵
מִבֵּית-הַמִּקְדָּשׁ.¹⁶⁶

צג. "אַל-תִּשְׁקְצוּ אֶת-נַפְשֵׁיכֶם"
(שם יא, מג). הִזְהַרְנוּ בָּזֶה שֶׁלֹא
לֵאכֹל הַדְּבָרִים¹⁶⁷ הַנִּמְאָסִים עַל
הַנֶּפֶשׁ,¹⁶⁸ שֶׁלֹא יֵאָכַל דָּג אוֹ חֲגָב עַד

פישוט ידיים ורגלים,
או אם הוא בפישוט
ידיים ורגלים שלא על
רצפת אבנים - אסור
רק מדברי סופרים,
דגורו קידה אטו
השתחויה ושלא על
הרצפה אטו רצפה,
אבל אם היה תרתי
למעלייתא דהיינו
דרך קידה בלא רצפת
אבנים - לא גזרו רבנן,
וכן אם היה נופל
דרך קידה על רצפת
אבנים אך שלא היה
קידה גמורה דהיינו שנטה קצת על צדו, או אם היה בפישוט ידיים ורגלים
ושלא על הרצפה ונטה קצת על צדו דלא הוי פישוט ממש - ג"כ מותר".

ביאורים

המצוירת יפה שהיה המנהג להניחה לפני העבודה-זרה ולהשתחוות עליה,
ומשכית' הוא מלשון 'הכל סוכין ביופיה'. דעת זקנים מבעלי התוספות].
164. שלא להשתחוות. אפילו לשמים. 165. בבית הכנסת ובכל מקום. כדי
שלא יעשה אדם דוגמת מקדש, וכמו שנאסר לעשות תבנית ההיכל והאולם
(מלבי"ם, כס"מ לדעת רש"י). 166. מבית המקדש. מעזרת ישראל ולפנים
(מנ"ח). כתב בספר החינוך (שמ"ט), כי הבית הקדוש נבחר לעבודת השם
ב"ה ומפורסם לכל העולם כשמש בחצי היום שאין עבודה שם בלתי לה'
לבדו, לכן אין שם מקום לחשד, עיי"ש. 167. הנמאסים על הנפש. אע"פ
שהפסוק נאמר גבי איסור אכילת שרצים, לומדת הגמרא ממנו גם שאסור
לאכול דברים שנפשו של אדם קצה בהם, כלומר שנחשבים מאוסים בעיני
רוב בני האדם (רש"י עפ"י מכות טז:). 168. שלא יאכל דג או חגב עד שימות.

שִׁימוּת, וְכֵן לֹא יִשְׁתַּחֲוֶה¹⁶⁹ בְּקֶרֶן מִקְיֵי-הָדָם. הַמִּשְׁתַּחֲוֶה¹⁷⁰
אֶת נִקְבֵּיוֹ, עֹזֵבֵר מִשּׁוֹם אֶל-תִּשְׁקָצוֹ אֶת-נַפְשֵׁיכֶם
(מכות טז, ב).

צד. "אַל-תַּחֲלֹל אֶת-בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ וְלֹא תִזְנֶה הָאָרֶץ
וּמִלֵּאָה הָאָרֶץ זִמָּה" (ויקרא יט, כט). פָּרְשׁוֹ רַבּוֹתֵינוּ
(סנהדרין עו, א) כִּי כֹּא הַכְּתוּב הַזֶּה לְהַזְהִיר שֶׁלֹא יִמְסַר אָדָם
בְּתוֹ¹⁷¹ פְּנוּיָהּ¹⁷² לְבִיָּאָה שֶׁלֹא לְשֵׁם קְדוּשָׁתָּהּ.¹⁷³ וְלֹא תִזְנֶה
הָאָרֶץ", שֵׁאִם אֶתָּה עֹשֶׂה כֵּן,¹⁷⁴ הָאָרֶץ מִזְנָה וְעֹשֶׂה
פְּרוֹתֶיהָ בְּמִקּוֹם אֲחֵר¹⁷⁵ וְלֹא בְּאַרְצְכֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר
(ירמיה ג, ג) "וַיִּמְנְעוּ רַבִּימִים¹⁷⁶ וּמִלְקוֹשׁ לֹא הָיָה¹⁷⁸ וַיִּמְצָח
אִשָּׁה זֹזָנָה הָיָה לָהּ" (תו"כ קדושים פ"ז). וְלֹא הִתְרִו¹⁷⁹ פִּילִגְשִׁים

ביאורים

אסור לאכלם חי משום בל תשקצו. 169. בקרן מקיזי הדם. בכלי [מין כוס
העשויה כקרן] המשמש להקזת דם במציצה (רש"י). וכלי זה אף אם הוא
נקי מאדם הוא. 170. את נקביו. את הפסולת בגופו. 171. פנויה. שאינה
נשואה. 172. לביאה שלא לשם קדושתה. לבעילת זנות שלא לשם אישות.
173. ולא תזנה הארץ. לא נאמר 'ולא יזנו אנשי הארץ', אלא 'ולא תזנה
הארץ'. 174. הארץ מזנה וכו'. מדה כנגד מדה. 175. ולא בארצכם. כדוגמת
אשה זונה הנוטשת את בעלה והולכת אל זרים. 176. וימנעו רבימים. נמנעו
המטר החזק. 177. ומלקוש. והמטר המאחר. 178. ומצח וגו'. זוהי סיבת
העונש. 179. פילגשים בלא כתובה. הן נשים שייחדן לו בלא להתחייב
כלפיהן בחיובי הכתובה.

שערי

שער שלישי

תשובה

בְּלֹא בְּתֵבָה¹⁸⁰ וּבְלֹא קִדּוּשֵׁין אֱלֹא לַמֶּלֶךְ, שְׁאִימָתוֹ מְטַלָּה
עַל הַבְּרִיּוֹת¹⁸¹ וְלֹא יִזְנוּ אַחֲרֵים עִמָּה, עַל כֵּן יַחֲדוּ הַמֶּלֶךְ
עִם הַפִּילֹגֶשׁ בְּעֵין אִישׁוֹת.¹⁸² וְאַחֲרֵי הַתֵּר הַפִּילֹגֶשִׁים לַמֶּלֶךְ
¹⁸³גָּזְרוּ רַבּוֹתֵינוּ עַל כָּלָּה¹⁸⁴ בְּלֹא בִּרְכָּה שֶׁתִּהְיֶה אֲסוּרָה
לְבַעֲלָהּ בַּנֶּהֱרָה.

צוה. וְהִנֵּה רֵאִיתִי גְדֹל עֲנֹשׁ הַמֵּיחֵד לִזְנוּת, כִּי
נֶאֱמַר עַל זֶה "וְלֹא תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמִלֹּאָה הָאָרֶץ
זִמָּה". וְהִבָּא עַל הַפְּנוּיָה פַּעַם אַחַת דְּרָךְ מִקְרָה - לִזְנוּת
מִכַּת-מִרְדּוֹת מִדְּבָרֵי-סוּפְרִים, מִלְּכֹד הַמִּכְשָׁלָה הַגְּדוֹלָה
וְהָרַעָה אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת הַבָּאִים אֶל הַפְּנוּיָה, כִּי הִיא בּוֹשָׁה

ביאורים

180. ובלא קידושין. והיא נקנית לו בייחוד בלבד (רמב"ם הל' מלכים ד,
ד). כלומר, במה שהוא מיחדה לו מדעתה שתהא פילגשו. [ואף שאינה
קנויה לו ואינם חייבים זה לזה כלום, מ"מ כל זמן שהיא מיוחדת לו אסור
לה לזנות תחתיו. אבל משרצו הוא או היא להפריד, הריהי כשאר כל פנויה
(עיי' שו"ת הריב"ש סימן ו')]. 181. ולא יזנו אחרים עמה. מדכתיב 'ולא תזנה
הארץ', משמע לרבינו שעיקר האיסור שלא יזנו אחרים עמה, ולא משום
חוסר קידושין (אור חדש). 182. ואחר התר הפילגשים וכו'. כלומר, מכיון
שהתירו פילגש למלך הוצרכו אח"כ לגזור על כלה בלא ברכה כדי שלא
יבוא כל העם להקל בדבר (פתח השער). 183. גזרו רבותינו. לשאר העם.
184. בלא ברכה. ברכת חתנים הנאמרת בשעת הנישואין כשמכניסה
לחופה. 185. והנה ראינו וכו'. דעת רבינו שכמו שהתורה הזהירה את האב
על זה, כמו כן הוזהר על זה הבעל (זה השער).

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

לְמַכּוֹל מִטְּמֵאֹת נִדְתָּהּ בְּמִי-נֶהָר או
מִקְנֶה-בָּיִת פֶּן יִגְלֶה לְרַבִּים¹⁸⁶ קוֹל
זְנוּתָהּ, עַל כֵּן¹⁸⁷ תִּתְּנֶיהָ בְּנִדְתָּהּ,
¹⁸⁸טְמֵאָתָהּ בְּשׁוּלֶיהָ לֹא זָכְרָה
אַחֲרֶיהָ.

עוד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (סנהדרין
עו, א) "אֶל-תַּחֲלִל אֶת-בִּתְּךָ
¹⁸⁹לְהִזְנוּתָהּ", הֲרִי זוֹ אֲזִיזָה (כה) שְׁלֹא
יִשְׂאֵי אָדָם אֶת¹⁹⁰ בִּתּוֹ¹⁹¹ לְזָקֵן.

צו. "לֹא תִאָּכְלוּ כָל-נֶבֱלָה" (דברים
יד, כא). אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוּרֵנוֹם
בַּבֵּן הַעוֹר ס"ו ב' ס"ק י"א עי"ש (משיבת נפש).

ביאורים

186. קול זנותה. שטובלת להטהר מנדתה כדי לזנות. 187. תהיה בנדתה.
נשאת בנדתה, והוא היא חייבים כרת. 188. טומאתה בשוליה וכו'. (לשון
הכתוב באיכה א, ט) כלומר, לא חזרה בתשובה על חטאיה ולא חששה
לענשים שיבואו בסבתם. 189. להזנותה. לגרום לה לזנות עם אחרים.
190. בתו. הצעירה. 191. לזקן. לאיש זקן, מחשש שהוא לא יהא מקובל
עליה, ומתוך כך תזנה עם אחרים כדי למלא את תאוותה (עפ"י רש"י).

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

לְכַרְכָּה (חולין לב, א) כֹּל¹⁹² שֶׁנִּפְסָקָה
בְּשַׁחֲטָתָהּ - נִבְלָה.¹⁹³ וְלִמְזִיכֵיהֶם
יָנֵעַם,¹⁹⁴ הָעֵד בָּעֵם,¹⁹⁵ וַיִּזְהָרוּ בְּתוֹרַת
הַשְּׁחִיטָה וּבְדִקְדוּקָהּ,¹⁹⁶ לְהַשְׁלִים
חֻקֶּיהָ, (כו) וַיִּבְחָרוּ לָהֶם כָּהֵן שׁוֹחֵט
יָרֵא-חֲטָא, כִּי עִם רֹב מִיִּשְׂרָאֵל

כו. ויבחרו להם בכל
קהל שוחט ירא חטא.
השל"ה הק' ח"א
שער האותיות אות ק'
(קדושה) הביא דברי
רבינו כאן, והוסיף
ע"ז בזה"ל: ואני הגבר
מיום היותי לאיש
נצטערתי על דבר זה
מה שאוכלים בשר
מכל אשר יביאו מישובי העיר ואגפיה, אף כי נתמנה שם שוחט שקבלוהו
בני הישוב ההוא, מ"מ לפעמים מקבלין לשוחט מכל אשר בחרו אף שאינו
מופלג בחסידות ובאומנות יתירה, ואף בעיר גדולה שהיא עיר ואם בישראל
ראוי לכל ירא וחרד, לדבר על לב הרב לחקור ולדרוש איך הוא הסכין של
שוחט דמתא, אף אם הוא ירא שמים, כי נוסף על יראת שמים צריך אומנות
יתירה. ואני ראיתי אחד מן הפרושים האמיתיים שלא אכל בשר אם לא
כששחט הוא בעצמו, והיה בא לעיר גדולה לאלקים המתנהגת בחסידות
ובקדושה, ודברו עמו חכמי העיר, למה לא יאכל הבשר ששוחט השוחט
המומחה שלהם? ובכן לרוב הפצרתם לקח הסכין מן השוחט ובדק אותו,
ואמר להשוחט תאמר לי איך אתה מחזיק הסכין, אמר השוחט הוא כשר,
אמר לו להשוחט בדוק אותו שנית, ובדק אותו שנית ואמר שהוא כשר, אח"כ
הראה הוא לחכמים ואמר: תראו שבכאן יש פגימה, וכדבריו כן היה, ותמהו
חכמי העיר. ראו עד היכן הדבר מגיע, כי צריך להיות מופלג ביראת שמים,
ומופלג בהבנת הבדיקה, ולא לחינם היה המנהג של חכמי התלמוד לבדוק
הסכין דוקא הם בעצמם ובכבודם, ולא להאמין לשום טבח אף שהוא ירא

ביאורים

192. שנפסקה בשחיטתה. שהשחיטה עצמה היתה שלא כדין, כגון שהה
או דרס וכד' מחמשת הדברים הפוסלים שחיטה (חולין ט), או שהסכין
היתה פגומה. 193. ולמזיכיהם. בדבריהם על ענין זה. 194. העד. להתרות.
195. ויזהרו. שיהיו. 196. להשלים חוקיה. שישחטו ככל דיניה.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

¹⁹⁷ תְּלוּיִים עָלָיו בְּמִצְוַת הַשְּׁחִיטָה
וְהַבְדִּיקָה. ¹⁹⁸ וְגַם אֲמָנָה אֲמָרוּ וְכָרוֹנֶם
לְכַרְכָּה (שם ג, ב) ¹⁹⁹ רֹב מִצְוִיִּין אֲצֵל
שְׁחִיטָה מְמַחֵין הֵן, יֵשׁ מְקוֹמוֹת
²⁰⁰ מִפְּלִי מִשִּׁים וְאִין תּוֹכַחַת,
מִצְוִיִּין שֵׁם רַבִּים מִן הָעַם הַנִּמְצָאִים
אֲצֵל שְׁחִיטָה בְּלִתִּי מְמַחֵים
²⁰² בְּתוֹשִׁיָּהּ. וְעוֹד רְאִינוּ בְּמִקְצֵתָם
שְׁעָרוֹרֶיהָ, כִּי רַבִּים מִן הַמְּמַחֵים רִחְקוּ
לָבָם מִיִּרְאַת-חֲטָא, וְאֲשֶׁר אֵינָנו יָרֵא,

שמים, כי הרבה צריך
ישוב הדעת ויראת
שמים לבדיקת הסכין,
והנה כשזיכני הש"ת
לבוא לירושלים ע"ה
תוב"ב ראה ראיתי
הנהגת בדיקת הסכין
בכאן באימה יתירה,
ובהראותו לחכמי
העיר, וכן המנהג בכל
המלכות הזה ראו עיני
ושמח לבי, עכ"ל.
כו. רוב מצויין אצל
שחיטה מומחין הן.
רוב זה מבוסס על
חזקת כשרות שמי

שאינו בקי בהלכות שחיטה לא ילך לשחוט כאשר אינו יודע לעשות זאת
בכשרות ויאסור את הבהמה באכילה. ועוד, אף אם ירצה להרוג את הבהמה
באופן לא כשר, לא יטרח לעשות זאת דוקא בצורה של שחיטה אלא יהרוג
אותה בצורות אחרות קלות יותר [כגון על ידי עריפת ראשה בגרון, או
בצורה של נחירה או עיקור (ראה רש"י חולין יז. לביאור מושגים אלה)], ואם
הוא טורח לשחוט, מן הסתם הוא רוצה לשחוט כדין ויודע כיצד עושים זאת
(עיין בית הלוי ב, ד, אות ג).

ועיין ברמ"א (יו"ד סי' א' ס"א) שכתב: ויש אומרים שאין לסמוך על החזקה
אלא בדיעבד, אבל לכתחילה אין לסמוך על החזקה במקום דיכולין לברר.

ביאורים

197. תלויים. סומכים. 198. וגם אמנה אמרו. כלומר, ואף שאמרו חכמים.
199. רוב מצויין אצל שחיטה. רוב העוסקים במלאכת השחיטה. 200. מפלי.
משים. מחוסר שימת לב. 201. ואין תוכחת. מחמת שאין תוכחה מצויה שם.
202. בתושיה. בתורה. כלומר בהלכות שחיטה.

שְׁעָרֵי

שְׁעָרֵי שְׁלִישִׁי

תְּשׁוּבָה

²⁰³ לָבוּ לֹא יָבִין לְדַקְדָּק בְּבִדְיוֹת הַסִּכּוּן, כִּי צָרִיךְ ²⁰⁴ לָבוֹן
אֶת לָבוּ בְּמֵאד מֵאֵד בְּבִדְיוֹתָיו. הֲלֹא תִרְאֶה כִּי יִבְדֵּק אָדָם
פְּעָמִים שְׁלֹשׁ וְלֹא יִרְגִּישׁ בְּפִגְמָת דְּקָה וְאַחֵר בֶּן יִמְצָאָנָה,
כִּי ²⁰⁵ הֵכִין לָבוּ בְּאַחֲרוֹנָה, ²⁰⁶ וּבְחִינַת חוּשׁ הַמִּשְׁוֹשׁ כְּפִי
כּוֹנֵת הַלֵּב, ²⁰⁷ מִלֵּבָד כִּי יִפְשַׁע גֹּבֵר מִבְּלִי יִרְאֶה בְּבִדְיוֹת
הַסִּימָנִים ²⁰⁸ וְיִתֵּר דְּרָכִים וְצַדִּיקִים, ²⁰⁹ כְּהַגְלוֹת נִגְלוֹת לִפְנֵי
כָּל יָדְעֵי דַת וְדִין.

בִּז. "יִשְׁחַד לֹא תִקַּח" (שְׁמוֹת כג, ח) אֶפְלוּ עַל-מִנֵּת
²¹⁰ לְזִכּוֹת אֶת הַזִּכָּאי וּלְחַיֵּב אֶת הַחַיֵּב (כְּתוּבוֹת קה, א).
וְאֶת-עַל-פִּי שֶׁהַסִּמָּנוֹ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב

ביאורים

203. לָבוּ לֹא יָבִין. לא ישים לבו ולא יתבונן. 204. לָבוֹן את לבו. לשים לב
היטב. 205. הֵכִין לָבוּ. נתן דעתו. 206. וּבְחִינַת חוּשׁ הַמִּשְׁוֹשׁ וכו'. הבדיקה
הנעשית ע"י חוש המישוש תלויה בכוונת הלב, וככל אשר תגדל הכוונה
יתחזק החוש (זה השער). 207. מִלֵּבָד כִּי יִפְשַׁע גֹּבֵר. כלומר, בנוסף לכך
שמי שלא ירא את ה' לא יבחין באמת בפגירת הסכין, גם יפשע ולא יבדוק
הסימנים לאחר השחיטה אם נשחטו כראוי. 208. וְיִתֵּר דְּרָכִים וְצַדִּיקִים.
ויפשע בעוד דברים שצריכים בדיקה. 209. כְּהַגְלוֹת נִגְלוֹת. כאשר גלוי וידוע.
210. לְזִכּוֹת אֶת הַזִּכָּאי וּלְחַיֵּב אֶת הַחַיֵּיב. כלומר, אפילו נוטל שוחד לא כדי
להטות את הדין, אלא כדי לדון דין אמת. והטעם לזה כתב בספר החינוך
(מצוה פ"ג), כדי להסיר מבינינו ההרגל הרע, פן נבוא מתוך כך לדון בשוחד
דיני שקר, ודבר ברור הוא אין צריך מופת.

עיונים

שְׁעָרֵי

שְׁעָרֵי שְׁלִישִׁי

תְּשׁוּבָה

²¹¹ לְתֵת לוֹ שְׂכָר בְּשִׁתּוּפּוֹת, כִּף אָמְרוּ
רַבּוֹתֵינוּ וְזָרְנוֹם לְכַרְכָּה (שם) הַנוֹטֵל
שְׂכָרוֹ לְדוֹן, ^(כח) וְיִנְיּוֹ בְּטָלִים. אָבֵל
רְשָׁאִים לְתֵן לוֹ שְׂכָר הַהֶפְסֵד אֲשֶׁר
יִפְסִיד בְּאֲשֶׁר יִפְרִיעוּהוּ ²¹² מִמַּעֲשָׂיו,
אִם הַהֶפְסֵד ²¹³ נֶכֶד ²¹⁴ וְקָצוֹב וְיִדּוּעַ
לְכַנִּי אָדָם, וּבְלֵבָד שְׁלֹא יִתֵּן אֶחָד
²¹⁵ מֵהֶם בְּשִׂכָּר הַהֶפְסֵד ²¹⁶ וְיִתֵּר
מִחֲבָרוֹ.

והטעם שדיניו בטלים

הוא משום קנס שקנסוהו חכמים על כך שעבר על איסור תורה שלא ליטול
שכר עבור פסיקת דין (ראשונים, שם). [האיסור ליטול שכר עבור הוראה
ולימוד תורה נלמד מן הכתוב (דברים ד, ה): "ראה למדתי אתכם חוקים
ומשפטים כאשר ציוני ה' אלהי", ודרשו חכמים "מה אני בחינם אף אתם

ביאורים

211. לְתֵת לוֹ שְׂכָר בְּשִׁתּוּפּוֹת. לא בתורת שוחד אלא שכר הדין. טעם האיסור
לקחת משניהם כתב המאירי (כתובות קה), שכיון שלקח משניהם, לבו נוטה
לשניהם, ונוטה לעשות פשרה ולא לדון דין גמור. 212. מִמַּעֲשָׂיו. ממלאכתו,
והיינו שכר בטלה. 213. נֶכֶד. שהדיין אכן מתבטל ממלאכה אחרת מחמת
הדין, כגון שבאו אליו באמצע שעוסק במלאכה או בשעה שידוע שיש לו
מלאכה קבועה בה. 214. וְקָצוֹב. ששכר מלאכתו שבאותה השעה שדן אותם
הוא קצוב, ובוזר ניכר שזהו שכר בטלה, ורק בתנאי זה מותר לו לקחת שכר
לדון. 215. מֵהֶם. מבעלי הדין. 216. וְיִתֵּר מִחֲבָרוֹ. וצריך ליטול מהם את
הכסף זה בפני זה כדי שלא יחשדוהו שנוטל שוחד (רמב"ם הל' סנהדרין
כג, ה, וכס"מ).

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

צח. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוּם לְבָרְכָה

(שם שם, ב), "וְיִשְׁחַד לֹא תִקַּח"

- ²¹⁷אָפְלוּ ²¹⁸שָׁחַד דְּבָרִים. שָׁאם

²¹⁹אָמַר לוֹ אַחֵר ²²⁰מִהֶם דְּבָרִי-

²²¹חֲנָף, יִחְשֹׁף נַפְשׁוֹ ²²³מִן הַדִּין

הַהוּא. וְאִם הֵבִיא אֵלָיו ²²⁴תְּשׁוּבָה

כְּבוֹאוֹ לְדוֹן לְפָנָיו, (כט) לֹא יִקְחֶנָּה

מִיָּדוֹ. ²²⁵וְאִם הִקְדִּים וְהַעֲבִיר הַמִּנְחָה

עַל פָּנָיו וְלָקַח אֶת מִנְחָתוֹ, כָּבֵד נַפְסָל

הַשּׁוֹפֵט הַזֶּה לְשֹׁפְטוֹ.

בחינם, כלומר, כשם שמה שצטווה ללמד את בני ישראל בחנם, כך ישראל צריכים ללמודה לאחרים בחנם (בכורות כט. ונדרים לו. כפי שביאר הר"ן), ופסיקת דין דינה כתלמוד תורה, שכן הדיין מורה ומלמד את הדין בבעלי הדין (רש"י שם).

כט. לא יקחנה מידו. בפירוש 'זה השער' דקדק מלשון רבינו

שבשביל שרצה ליתן לו שוחד לא נפסל לדון כל זמן שלא לקח ממנו, ולא דמי לדברי חונף ששם דומה כאילו כבר קיבל זאת, אע"פ דבמה שהביא לו מתנה הוי נמי קצת קריבא דעתא מ"מ לא נפסל בהכי. והטעם בזה, דגבי דברי חנופה השוחד הוא בזה שהחונף גילה דעתו שהוא חשוב בעיניו, וזה אי

ביאורים

²¹⁷. אפילו שוחד דברים. ולמידים זאת מזה שלא נכתב "בצע (כסף) לא תקח" (כתובות שם). ²¹⁸. שוחד דברים. ר"ל שוחד במעשה או בדיבור, כמו שמסופר בגמרא שאחד מבעלי הדין הסיר נוצה מעל בגדו של הדיין או כסה רוק שלפניו, וכן להקדים לו שלום אם אינו רגיל בכך וכד' כמו באיסור ריבית (סמ"ע חו"מ סי' ט'). ²¹⁹. אמר לו. לדיין. ²²⁰. מהם. מבעלי הדין. ²²¹. חונף. חנופה. ²²². יחשוף נפשו. ימנע עצמו מהדין. ²²³. מן הדין ההוא. כי מן הסתם נתקרב דעתו לזה. ²²⁴. תשובה. מתנה. ²²⁵. ואם הקדים וכי. כלומר אפילו הביא לו קודם שביא לפניו לדין, מ"מ כיון שידוע בשעת עסקו בדין שבשביל הדין נתן לו - נפסל לו (אור חדש).

אפשר לתקן [כי ברגע שהחניף לו, הלא אינו יכול להתעלם מן הדברים]. אבל מי שנותן מתנה לחבירו אין זה ענין של "החשבה", רק עצם קבלת המתנה מקרב דעתו אליו, ולכן כל שלא קבל ממנו לא נפסל לדון (משיבת נפש).

ל. ולא ילבש גבר שמלת אשה. בספר "טעמא דקרא" (פרשת כי תצא) לרבנו מרן הגר"ח

צט. "כָּל-מְלָאכָה לֹא-יַעֲשֶׂה כָּהֵן

אֶךְ אִשָּׁר יֹאכַל לְכָל-נֶפֶשׁ"

וְגו' (שמות יב, טז) אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (ביצה

יב, א) מִתּוֹךְ שִׁתְּתָרָה ²²⁶הוֹצֵאָה

²²⁷לְצִרְף אֶכְל-נֶפֶשׁ בְּיוֹם-טוֹב, הִתְרָה

שֶׁלֹּא לְצִרְף אֶכְל-נֶפֶשׁ, וּבְלִבֵּי שֶׁהִיא

לְצִרְף הַיּוֹם, כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ (שם)

מוֹצֵיאִין אֶת סֵפֶר-הַתּוֹרָה לְרִשּׁוֹת-

הָרִבִּים בְּיוֹם-טוֹב לְקִרְאָה בּוֹ בְּיוֹם

הַהוּא, אֲכָל אֲסוּר לְהוֹצִיא לְצִרְף חַל

²²⁸זוֹלָתִי לְצִרְף יוֹם-טוֹב. וְרִבִּים מִן

הָעָם חוֹטְאִים לְהוֹצִיא מִפֶּתַח תְּכֵתֵם

לְרִשּׁוֹת-הָרִבִּים בְּיוֹם-טוֹב גַּם כִּי אֵין בְּתִיבָה מִכָּל מֵאָכַל

אֲשֶׁר יֹאכַל בְּיוֹם-טוֹב.

ק. ²²⁹(ל) וְלֹא-יִלְבֹּשׁ גֹּבֵר שְׂמֶלֶת אִשָּׁה" (דברים כב, ה),

ביאורים

²²⁶. הוצאה. מרשות היחיד מרשות הרבים, וכן הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד. ²²⁷. לצורך אוכל נפש. כמו המלאכות האחרות שהותרו לצורך אוכל נפש. ²²⁸. זולתי. אלא רק. ²²⁹. ולא ילבש גבר שמלת אשה. תרגם אונקלוס "ולא יתקן גבר בתקוני איתתא", שאיסור זה כולל כל פעולת

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

אֶזְהָרָה ²³⁰ **לְמַעַבִּיר שְׁעַר בֵּית-הַשְּׁחִי וּבֵית-הָעֶרְוָה.**

קנייבסקי שליט"א כתב: "יש לעיין אם מותר לקרוא לזכר בשם של נקבה או להיפך, ובתשובות 'דברי מלכיא' ח"ג סי' ע"ה כתב שאין לעשות כן ויש בזה כמה חששות, וזכר לדבר - 'לא ילבש גבר שמלת אשה', וכן הביאו בשם ספר 'המצרף' סי' פ"ד שאסור לקרוא שם אשה לאיש, אבל הנראה מדברי הפוסקים וחז"ל וראשונים שלא חשו לזה כמו שנמצא בכמה מקומות..." [עיי"ש שמנה ס"ה מקומות]. ע"כ.

בתחלת הפסוק נאמר "לא יהיה כלי גבר על אשה". מסופר כי אשתו של רבי זלמל'ע מווילנא (אחיו של רבי חיים מוולאז'ין) נטלה פעם בידה חרב וביקשה לחתוך בו חבל. גער בה רבי זלמל'ע ואמר: עזבי את החרב, אף שאין איסור גמור בדבר, מכל מקום יש בכך כעין איסור. הנה במעשה של יעל אשת חבר הקיני שהרגה את סיסרא, נאמר: "ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות עמלים" (שופטים ה, כו). ובתרגום יונתן בן עוזיאל פירש: "טבתא יעל אתת חבר שלמאה, דקיימית מה דכתיב בספר אורייתא דמשה לא יהי תקון זין דגבר על איתתא". היינו, יפה עשתה יעל אשר קיימה את הנאמר בתורה "לא יהיה כלי גבר על אשה". ומוסיף ומתרגם: "אלהן ידהא לסיכתא אושיטת וימינא לארזפתא דנפחין". היינו - מדוע נטלה יעל את יתד האווהל ואת כלי הנפחים ולא הרגה את סיסרא בחרב, מפני שלא רצתה לעבור על איסור התורה של "לא יהיה כלי גבר על אשה" (תולדות אדם).

ביאורים

התייפות אשר דרך הנשים בלבד לעשותה (נזיר נט.). ²³⁰ **לְמַעַבִּיר**, למסיר, שזו היא דרך נשים. ²³¹ **וְלֹא תִשֶּׂים דְּמִים בְּבִיתְךָ**, אזהרה זו נאמרה בפסוק של "ועשית מעקה לגגך", ומיתור הפסוק למדו שיש חיוב לסלק מן הבית גם דברים אחרים המזיקים, ואפילו אם יש בהם רק חשש רחוק לגזק, שהרי הכלב מכיר את בני ביתו, וגם יודעים הם שהסולם רעוע, והחשש הוא רק מפני אורחים שיבואו לביתו, ועכ"ז אסור (מהרש"א ב"ק טו:).

(שם שם, ח), **אֶזְהָרָה לְמַעַמִּיד** ²³² **כָּלֵב רָע בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְסֵלֵם רָעוּעַ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ.**

קב. "לֹא תַעֲבֹד בְּכֹכֶר שׁוֹרֶף וְלֹא תִגְזֹז כְּכֹזֶר צֹאנֶךָ" (שם טו, יט). ²³³ **הַכְּכֹזֶר נוֹהֵג בֵּין בְּאֶרֶץ** ²³⁴ **בֵּין בְּחוּצָה לְאֶרֶץ. וּבְכֹזֶר שֶׁנִּתְעַרַּב** ²³⁵ **בְּמֵאָה אוֹ בְּאַלְף,** ²³⁶ **אוֹסֵר אֶת כָּלֵם בְּהִנָּאָה.**

קג. "לֹא-תַעֲשֶׂיוּ בֶן לִי אֱלֹהִיכֶם" (שם יב, ד), ²³⁸ **אֶזְהָרָה לְמוֹזֶחַק** ²³⁹ **אֶת הַשֵּׁם.**

ביאורים

²³² **כָּלֵב רָע**, אלא אם כן היה קשור בשלשלת. טעם האיסור שהוא נושך ונובח, ומתוך פחדה ממנו עשויה אשה מעוברת להפיל את עובריה (רש"י ב"ק עט:). ²³³ **הַכְּכֹזֶר**, ככור בהמה טהורה הנולד אצל ישראל, קדוש הוא מאליו משעת לידתו להקרב, ואסור לעבוד בו עבודה ולא לגזוז צמר. ²³⁴ **בֵּין בְּחוּצָה לְאֶרֶץ**, כלומר שגם הנולד בחו"ל קדוש בקדושת בכורה, אלא שאין מביאין אותו לארץ ישראל להקריבו אלא נאכל במומו לכהן (רמב"ם הלכ' בכורות פ"א ה"ה). ²³⁵ **בְּמֵאָה אוֹ בְּאַלְף**, בהמות חולין שאין בהם קדושה. ²³⁶ **אוֹסֵר אֶת כָּלֵם**, שכן בעלי חיים חשובים ואינם בטלים, וגם מצד שהוא דבר שבמניין (שרגילים למנותו אחד אחד) ולא בטל. ²³⁷ **בְּהִנָּאָה**, כדין הבכור. ²³⁸ **אֶזְהָרָה לְמוֹזֶחַק אֶת הַשֵּׁם**, לפי שקודם לכן נאמר לגבי עבודה זרה "ואבדתם את שמם", בא הכתוב להזהיר שלא לעשות כן לה' ולא לאבד שם ה'. ²³⁹ **אֶת הַשֵּׁם**, אפילו אות אחת משבעה שמות הקודש של הקב"ה שאינם נמחקים (שו"ע יו"ד

שערי

שער שלישי

תשובה

קד. "וּבְחֶקְתִּיהֶם לֹא תִלְכוּ" (ויקרא יח, ג). הִזְהַרְנוּ בָּזֶה לְהִרְחִיק כָּל דְּרָכֵי הָאֱמוּרִי, וּמֵהֶם - ²⁴²הַלְחָשִׁים, וְהַקְמִיעִים ²⁴³שְׂאִינָם מִן הַמְּמַחֶה לְרִפּוּאָה.

קה. "וְלֶחֶם וְקָלִי וְכֶרֶם לֹא תֹאכְלוּ עַד-עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה" (שם כג, יד), ²⁴⁴הַחֲרָשׁ אֲסוּר מִן הַתּוֹרָה ²⁴⁵גַּם בְּחוּצָה-לְאֶרֶץ.

קו. בְּתַכְנֵנוּ מִקְצַת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שׁוֹגִים בָּהֶם רַבִּים

ביאורים

רע"ו ס"ט). [ואלו הם: שם ההויה ושם אדנות וא-ל אלו-ה אלק-ים שד-י צבא-ות, ויש גורסים ג"כ אהי-ה אשר אהי-ה]. ²⁴⁰. ובחוקותיהם. מנהגים מיוחדים שקבעו הגויים לעצמם נקראים 'חוקותיהם', כי הם דברים החקוקין להם כעין חוק ומשפט (רש"י עה"ת). ²⁴¹. האמורי. הם אחד משבע אומות שישבו בארץ כנען המוזכר בפסוק ["כמעשה ארץ כנען... ובחוקותיהם לא תלכו"], אולם ברור שגם דרכי שאר אומות העולם אסורים (מפרשים). ²⁴². הלחשים. כתב לחש, כגון של שמות קדושים. ²⁴³. שאינם מן המומחה לרפואה. שלא נכתבו בידי אדם שנתמחה בכך, וממילא אינם קמיעים בטוחים ולא הוכחו כמועילים. ²⁴⁴. החרש. אכילה מתבואה חדשה [של אחד מחמשת מיני דגן, והם: חטים, כוסמין, שעורים, שבולת שועל ושיפון] בטרם הקרבת קרבן העומר, או בטרם חלף יום הקרבת העומר - הלא הוא יום ט"ז בניסן. ²⁴⁵. גם בחוצה לארץ. שנאמר בהמשך הפסוק "בכל מושבותיכם" שמשמעו בכל מקום שאתם יושבים.

שערי

שער שלישי

תשובה

²⁴⁶מִכְלֵי הַדַּעַת, כִּי ²⁴⁷לֹא גָלוּ עֲלֵיהֶם אֶת אֲזָנָם, וּמִקְצַת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יָדְעוּ כִּי הֵם אֲסוּרִים וְלֹא יָדְעוּ חֹמֶר הָאֲסוּר, וְזָכְרָנוּ מֵהֶם לְמַעַן ²⁴⁸לֹא יִלִּין אֶת הָעַם הַמְּשַׁנָּה בָּהֶם. יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסִיף לָקַח לְהַזְהִיר אֶת הָעַם עַל הַדְּבָרִים ²⁴⁹אֲשֶׁר תִּקְרָאנָה אוֹתָם כְּאֵלֶּה עֲלֵיהֶם. וְהַמְּשִׁכִּילִים וְזָכְרוּ, ²⁵⁰וּבְזוּהַר הִרְקִיעַ יוֹהִירוֹ.

קז. הַמְּדַרְגָּה הַשְּׁשִׁית, מִיתָה בִּידֵי-שָׁמַיִם.

²⁵¹הַחֶפְרָשׁ אֲשֶׁר בֵּין מִיתָה וְכִרְתּוֹ, כִּי חַיִּיב הַמִּיתָה עָלָיו לֹא עַל זֶרְעוֹ, וּבְעֶנְשׁ הַכֶּרֶת - ²⁵²הוא וזרעו

ביאורים

²⁴⁶. מכלי הדעת. מתוך חוסר ידיעת האיסור. ²⁴⁷. לא גלו עליהם את אָזָנָם. לא גילו להם איסורים אלו ולא שמעו עליהם כלל. ²⁴⁸. לא ילין את העם המשנה בהם. שלא תמשיך לשכון אצלם השגגה בדברים אלו. ²⁴⁹. אשר תקראנה אותם. כלומר בכל דור צריכים החכמים להזהיר את העם על המכשולות המצויים ביניהם. ²⁵⁰. ובזוהר הרקיע יזהירו. כוונת רבינו למקרא (דניאל יב) "והמשכילים יזהירו כוזהר הרקיע", שהגמרא במסכת בי"ב (ח:) דורשת על המזכה את הרבים (זה השער). ²⁵¹. החפרש אשר בין מיתה וכרת. לקמן (אות קכ"ד) כתב רבינו: "ויש בענין קיצור השנים הפרש בין מיתה לכרת, כי הכרת - מות האדם קודם חמישים שנה, והמיתה - קודם שישים כמתי מדבר, רצוני לומר, כי מי שנגזר עליו לחיות שבעים או שמונים שנה ונתחייב מיתה - ימות פחות מבין שישים". ²⁵². הוא וזרעו נכרת. לקמן

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

נִכְרַת. אֹלָם אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנָם
לְבָרְכָהּ, כִּי²⁵³ עַל עֲנִין אֶחָד וְעַל צַד
יִנְשֵׁא חֶמֶר הַמִּיתָה מִן הַכֶּרֶת, כִּי מִי
שֶׁהוּא חַיֵּב מִיתָה בְּיַד־שָׁמַיִם,
²⁵⁴(לא) עוֹלָה מוֹת בַּחֲלוּנָיו, וּבְעַל־
חַיִּים מִקְנָה קִנְיָנוּ מֵתִים, פָּרְתוּ רוּעָה
כְּאֶפֶר וְהָיָא מֵתָה, תִּרְנַגְלָתוּ רוּעָה
כְּאֶשְׁפָּה וְהָיָא מֵתָה,²⁵⁵ וַיִּדְבֹק בּוֹ
הַמָּוֶת עַד כְּלוּתוֹ אוֹתוֹ.

לא. עולה מות בחלוניו
ובעלי-חיים מקנה
קנינו מתים. מדרש
זה הביאו הרשב"ץ
בספרו מגן אבות
(אבות ג, יא) וה'ספ
משנה' הלכ' ביאת
מקדש פ"ד ה"ד, ולא
נודע מקורו. וב'תורה
תמימה' (ויקרא כב,
ט) כתב שמקורו הוא
ב'קהלת רבה' עה"פ
(קהלת ז, כז) "אחת
לאחת למצוא חשבון"
(הובא גם ב'במדבר
רבה' פרשה ט' אות כד). ותמוה, ששם משמע להיפך, שלפעמים מתכפר
לו עונש מיתה במיתת שורו ותרנגולתו או בשבירת חפציו, שכן מובא
שם: א"ר יצחק בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה והוא חייב עליה מיתה
לשמים, במה נתכפר לו? מת שורו, אבדה תרנגולתו, נשברה צלוחיתו, נכשל
באצבעו הקטנה ויצא ממנה טיפת דם, מקצת הנפש ככל הנפש, שנאמר
"אחת לאחת למצוא חשבון". וכעין זה מובא במסכת פסחים (קיא.) אמר
רב חסדא מאי דכתיב "הודו לה' כי טוב" - הודו לה' שגובה חובתו של אדם
בטובתו: עשיר בשורו (מפסידו ממון ומכפר על גופו. רש"י) ואת עני בשיו,
יתום בביצתו אלמנה בתרנגולתה. ויש מבארים, שהקב"ה מתחיל לפרוע
ממנו בממונו, אם עשה תשובה מוטב ואם לאו פורע ממנו בגופו (זה השער).

ביאורים

אות קי"ט-קכ"ד האריך רבינו לבאר זאת. 253. על ענין אחד ועל צד ינשא.
כלומר בדבר אחד יגדל. 254. עולה מות בחלוניו. מלשון הכתוב בירמיה (ט,
כ). 255. וידבק בו המות עד כלותו אותו. כלומר, המות מתחיל בבעלי-חיים
שלו ומסיים בו, מה שאין כן בכרת שהוא רק בו ובזרעו ולא על רכושו.

ועדיין יש בזה צד
חמור, שבכרת הקב"ה
ממתין לו שישוב
ואינו מתחיל לפרוע
בממונו, ובמיתה בידי
שמים הקב"ה מתחיל
מיד להמית ממנו,
ואם לא שב אזי ממית
אותו עצמו (משיבת
נפש).

לב. כגון המענה
אלמנה ויתום. כתב
הרמב"ן (שמות כב,
כא): "והעונש הזה
לא מנו אותו רבותינו
בכלל חייבי מיתה
בידי שמים בברייתא
דואלו הן שבמיתה

קח. וְחַיְבֵי מִיתָה נִסְדְּרוּ²⁵⁶ בַּמִּשְׁנָה
מִקְצָתָם, כְּמוֹ הָאוֹכֵל אֶת
הַטֶּבֶל, וְהוּא הַדֶּגֶן שֶׁלֹּא נִתְקַן
בְּהַפְרָשַׁת תְּרוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת מִמֶּנּוּ,
וְהַמִּצְוָה הַזֹּאת²⁵⁷ נוֹהֶגֶת בְּאַרְצֵי־
יִשְׂרָאֵל, וְכַגֹּן כֹּהֵן טָמֵא שֶׁאֵכֵל
תְּרוּמָה טְהוֹרָה,²⁵⁸ וְזֶר שֶׁאֵכֵל²⁵⁹ אֶת
הַתְּרוּמָה.

קט. וַיֵּשׁ כֶּהֱם אֲשֶׁר כָּאֲרוֹ אוֹתָם
רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנָם לְבָרְכָהּ
²⁶⁰בְּגִמְרָא וּבְמִדְרָשִׁים, וְרַבָּם יֵשׁ
לְלַמֵּד אוֹתָם מִן הַפְּסוּקִים,^(ז) כְּגוֹן הַמַּעֲנָה אֶלְמָנָה וְיָתוֹם,

ביאורים

256. במשנה. חלה פ"א מ"ט, בכורים פ"ב מ"א, סנהדרין פא: ושם פג.
(בריייתא - תוספתא כריתות פ"א וזבחים פ"ב) ועוד. 257. נוהגת בארץ
ישראל. במסכת קידושין (לו:): "כל מצוה התלויה בארץ (בקרע או
בידוליה. רש"י) אינה נוהגת אלא בארץ". 258. וזר. מי שאינו כהן.
259. את התרומה. וה"ה את החלה (חלה פ"א מ"ט) ואת הביכורים (ביכורים
פ"ב מ"א). 260. בגמרא ובמדרשים. כגון במסכת ברכות (ד:): "וכל העובר על
דברי חכמים חייב מיתה". ובעירובין (כא:): "כל העובר על דברי סופרים חייב
מיתה". ובמסכת סוטה (ד:): "כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם".

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

שְׁנֵאמַר (שמות כב, כא-כג) **"כָּל-אֱלֻמָּנָה וְיִתּוֹם לֹא תַעֲנוּן, (ל^ה) אִם-עֲנָה תַעֲנֶנָּה אֹתוֹ וְגו'** וְחָרָה אַפִּי וְחָרַתִּי אֶתְכֶם בְּחָרֶב" וְגו', וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְכָרוֹנָם לְבָרָכָה (מכילתא משפטים, יח) אַחַד הַצּוּעֵק וְאַחַד שְׁאִינוֹ צוּעֵק. רַצוֹנָם לִזְמֹר, עֲזַנְשׁ הַמַּעֲנָה יִתּוֹם וְאֱלֻמָּנָה - ²⁶¹אֶחָת דָּתוֹ אִם צֻעֵק יִצְעַק הַמַּתַּעֲנָה תַחַת יָדוֹ וְאִם הַחֲרָשׁ יַחֲרִישׁ, אֲכַל מִמֶּהָרִים לְפָרַע מִמֶּנּוּ כְּאֲשֶׁר יִצְעַק הֵיתוֹם אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

השנויה בסנהדרין (פג.). והטעם, שאין זה מיתה כמיתת בני אדם בידי שמים שנאמר בהם "ומתו בו כי יחללוהו" (ויקרא כב, ט) "ולא תמותו" (במדבר יח, לב), אבל ענש בכאן שיהרג אותם בחרב אויב, או במלחמה ירד ונספה בלא הודע, והיו נשיהם אלמנות לעולם ובניהם יתומים לעולם. (שיהיו הנשים צרורות כאלמנות חיות שלא יהיו עדים למיתת בעליהן ותהיינה אסורות להנשא, והבנים יהיו יתומים שלא יניחום בית-דין לנכסי אביהם לפי שאין יודעים אם מתו אם נשבו. רש"י.) וכתב הראב"ד, דהמות בחרב הוא הכאב היותר עז והעונש היותר נמהר והיגון היותר קשה של בעלי החיים.

לג. אם ענה תענה אותו. "אותם" מבעי ליה, ומהו הכפל "ענה תענה", "צעוק יצעק", "שמוע אשמע"? ובדרך הפשט נוכל לומר, שלפעמים אדם מענה את היתום לבד, ואמו אלמנה עיניה רואות וכלות ואין לאל להציל את בנה, וע"י ענוי אחד מהם שניהם מעוניין ושניהם צועקים, והקב"ה שומע לשניהם ומענישו בכפל שיהיו בניהם יתומים ואשתו אלמנה. ועל צד הרמז נוכל

ביאורים

²⁶¹. אחת דתו וכו'. דינו להענש בכל מצב, בין אם היתום יצעק לה' ובין אם לא.

לומר, מאחר שהקב"ה אבי יתומים, אם כן ודאי בכל צרתם לו צר כביכול, לכך אמר אם ענה אז תענה גם אותו שהוא אבי יתומים, והלא שניהם צועקים, מדת הדין מקטרגת עליו למעלה והיתום צועק למטה, והקב"ה הרחמן מקבל צעקת שניהם (כלי יקר). ובעל הטורים כתב, "הכל כפול, לומר הכל במדה שתעשה לו אעשה לך".

קו'. וְהַגִּזַּל אֶת הָעֲנִי, שְׁנֵאמַר (משלי כב, כב-כג) **"אֵל תִּגְזֹל-דָּל כִּי דֹל-הוּא וְגו' כִּי יִי יָרִיב רִיבָם** ²⁶²**וְקָבַע אֶת קַבְעֵיהֶם נֶפֶשׁ".** וַכֵּךְ בָּאֲרֵנוּ זֶה ²⁶³**בְּמִדְרָגָה הַשְּׁלִישִׁית. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְכָרוֹנָם לְבָרָכָה (ב"ק קיט, א) כִּי הַגִּזַּל אֶת הָעֲנִי** ²⁶⁴**כְּאִילוֹ נוֹטֵל הֵימָנוּ נִשְׁמָתוֹ, שְׁנֵאמַר (משלי א, יט) כֵּן** ²⁶⁵**אֶרְחוֹת כָּל-בֹּצֵעַ בֹּצֵעַ** ²⁶⁶**אֶת-נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקַּח".** וּפְעָמִים ²⁶⁷**שְׁמַקְפַּח פְּרָנְסָתוֹ אֶפְלוֹ בְּגִזְלָה פְּחוֹת מִשּׁוֹה פְּרוּטָה, עַל כֵּן דָּם יַחֲשֹׁב לְאִישׁ הַהוּא דָּם שִׁפְךָ אִם גִּזַּל מִמֶּנּוּ שׁוֹה פְּרוּטָה.**

קיא. וְהַמוֹצִיא שֵׁם רָע, שְׁנֵאמַר (במדבר יד, לו) **"וַיָּמָתוּ**

ביאורים

²⁶². וקבע את קובעיהם נפש. ויגזול את נפש גוזליהם. ²⁶³. במדרגה השלישית. לעיל אות כ"ד. ²⁶⁴. כאילו נוטל הימנו נשמתו. משום שפעמים לא יהיה לו במה לקנות אוכל וימות ברעב (תוס' ב"מ נח: ד"ה זה). ²⁶⁵. כן ארחות כל בוצע בוצע. כן דרך כל גזול ממון. ²⁶⁶. את נפש בעליו יקח. נוטל את נפשו של בעל הממון. ²⁶⁷. שמקפח. שמחסר. ²⁶⁸. והמוציא

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

²⁶⁹הַאֲנָשִׁים מִצָּאִי דִבְת־הָאָרֶץ רָעָה
בְּמִגְפָה לְפָנָי יֵי. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ
זְכוֹרָנוֹם לְבָרְכָה (ערכין טו, א), אִם
הַמוֹצִיא שֵׁם רָע ²⁷⁰עַל הָאָרֶץ עֲנִשׁוּ
בְּמִיתָה, ^(ד)הַמוֹצִיא שֵׁם רָע עַל אִישׁ
יִשְׂרָאֵל ²⁷¹שֶׁנִּתְחַבַּב בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת -

לד. המוציא שם
רע על איש ישראל
שנתחייב בתורה
ובמצוות, על אחת
כמה וכמה. בספר
'אפריון' (לבעל
קיצור שו"ע, פרשת
שלח) ביאר את הק"ו:
בתורה יש שני סוגי
עבירות: עבירות
שבין אדם למקום ועבירות שבין אדם לחבירו. והנה עוון לשון הרע יש
בו משניהם גם יחד: מחד, זהו עוון בין אדם לחבירו, שגורם לו רעה וצער,
ומאידך יש בו גם עוון בין אדם למקום, שהרי כאשר אדם מדבר נגד רעהו
ומטיל בו דופי, הוא מגנה בזה את מעשה השי"ת, כדרך שאמר אליהו הנביא
לרבי אלעזר ב"ר שמעון: "לך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי
זה שעשית" (תענית כ.). וכך אמרו חז"ל: כל המספר לשון הרע כאילו כפר
בעיקר, שנאמר "אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו, מי אדון לנו"
(ערכין טו.). וזהו הק"ו: ומה המרגלים שהוציאו שם רע על עצים ואבנים,
וא"כ חטאם היה רק "בין אדם למקום", נענשו במיתה, המוציא דיבה על
חבירו, אשר חוטא בכפליים, גם "בין אדם לחבירו" וגם "בין אדם למקום" -
על אחת כמה וכמה.

ולפי"ז כתב ה'אפריון' ליישב התמיהה שתמהו המפרשים על מאמר חז"ל
"למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דיבה
שדיברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר": כיצד יכלו ללמוד
ממעשה מרים שיש איסור להוציא דיבת הארץ, הרי מרים הוציאה דיבה
על משה רבינו ע"ה, מבחר המין האנושי, א"כ בדין לקתה, אבל מה הראיה

ביאורים

שם רע. מספר בגנות חבירו דברים שאינם נכונים. ²⁶⁹. האנשים. המרגלים.
²⁷⁰. על הארץ. שאינה מרגישה בעלבונה. ²⁷¹. שנתחייב בתורה ובמצוות.
ומעלתו גדולה, מלבד מה שמרגיש העלבון.

מכאן שאסור להוציא
דיבה על עצים
ואבנים? אמנם להנ"ל
יש ליישב, שכל ענין
עוון של "בין אדם
לחבירו" שיש בדיבור
לשון הרע הוא רק על
אדם רגיל, אבל משה
רבינו, אשר התורה
מעידה עליו "והאיש
משה ענו מאד מכל
האדם אשר על פני
האדמה" (במדבר יב,
ג), ומחשיב עצמו כמי
שאינו, "ונחנו מה",
ואינו חש שום צער

על אחת כִּמְה וְכִמְה. ²⁷²וְנֹאמַר (דברים
כב, יט) "וְעֲנִשׁוּ אֹתוֹ" ²⁷³מֵאֵה כֶּסֶף
וְנִתְּנוּ לְאָבִי הַנֶּעֱרָה כִּי הוֹצִיא שֵׁם
רָע" וְגו'. הִנֵּה לֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב חֲטָאוֹ
עַל אֲשֶׁר הָיָה ²⁷⁴מִבְּקֵשׁ נֶפֶשׁ הָאִשָּׁה
וּמִסִּבֵּב לְהַמִּיתָה בְּבֵית-דִין בְּעֲרֵי שֶׁקֶר
אֲשֶׁר הָבִיא עַל זְנוּתָהּ, ²⁷⁵וְהִזְכִּיר עוֹן
הוֹצָאת שֵׁם רָע, כִּי הוּא הָעוֹן הַגָּדוֹל
יוֹתֵר מִן הַמִּבְּקֵשׁ נֶפֶשׁ ²⁷⁶לְסִפּוּתָהּ,
²⁷⁷כִּי צִעַר הַכִּלְמָה מֵר מִמּוֹת. וְכֵן

כאשר דיברו עליו לשה"ר, א"כ לא היה בזה כלל עוון של "בין אדם לחבירו",
והרי זה כאילו דיברו לשה"ר על עצים ואבנים שאינם מרגישים. על-כן, יפה
אמרו רבותינו שהיה להם למרגלים ללמוד מוסר, שאם מרים נענשה כאשר
דיברה על משה רבינו, הרי שעוון לשה"ר הוא גם עוון ש"בין אדם למקום",
ומכאן שאסור לדבר לשה"ר גם על עצים ואבנים.

ביאורים

²⁷². ונאמר. בנושא את הנערה והוציא עליה שם רע שזינתה תחתיו
בעת שהיתה מאורסת לו ומגיע לה מיתה, והתברר שהיה שקר בפיו.
²⁷³. מאה כסף. מלבד עונש מלקות. ²⁷⁴. מבקש נפש האשה. מחפש להורגה.
²⁷⁵. והזכיר עון הוצאת שם רע. בלבד. ²⁷⁶. לספוטתה. להמיתה. מלשון
"האף תספה צדיק עם רשע" (בראשית יח, כג). ²⁷⁷. כי צער הכלימה מר
ממות. וכתב רבינו לקמן (אות קל"ט): "כי צער ההלבנה מר ממות, על כן
אמרו רבותינו ז"ל (ב"מ נט.) 'לעולם יפיל אדם עצמו לכבשן האש ואל ילבין
פני חבירו ברבים', ולא אמרו כן בשאר עברות החמורות" וכו'.

אָמְרוּ רְבוּתֵינוּ זָכוֹנָם לְבָרְכָה (ערכין שם), על הוצאת שם
רַע חֵיבוֹ הַתּוֹב מִלְּקוֹת וּמִזֶּן, לֹא עַל דְּבַר אֲשֶׁר בָּקַשׁ
לְחִמִּיתָהּ. וְאָמְרוּ רְבוּתֵינוּ זָכוֹנָם לְבָרְכָה (ירושלמי ב"ק פ"ה
ה"ז) כִּי הַמוֹצִיא שֵׁם רַע בְּדַבָּר²⁷⁸ פָּגַם מִשְׁפָּחָה, אֵין לוֹ
כְּפָרָה עוֹלָמִית, כִּי לֹא דִּין בְּמַחֲלֵת הַחַיִּים אֲשֶׁר הִמָּה חַיִּים
עֲדָנָה, כִּי²⁸⁰ כִּבְב²⁸¹ לְהַחֲפִיר וּלְהַבְאִישׁ²⁸² מוֹלְדָתָם
אֲשֶׁר יוֹלִידוּ. וְעוֹד²⁸³ אֲנַחְנוּ מוֹסִיפִים בְּאוֹר בָּזָה בְּכֹאֹר
חֹמֶר עוֹן²⁸⁴ אַרְבַּע פְּתוֹת.

קִיב. וְהִמְשַׁחַק עִם הַתִּינוּקוֹת²⁸⁵ וּמִנְאֵף בֵּין בֵּין
בְּרַגְלָהּ, חֵיב מִיתָה. וְאָמְרוּ רְבוּתֵינוּ זָכוֹנָם לְבָרְכָה
(נדה יג, ב) כִּי עָנְשׁוּ בְּעֵנֶשׁ דּוֹר הַמַּבּוּל²⁸⁶ שֶׁהָיוּ מוֹשְׁחִיתִים

ביאורים

278. פגם משפחה. פירוש, שהוציא שם רע על פלוני שיש בו פסול יוחסין
מאבותיו, כגון שאחד מהם היה ממזר או גגום. 279. עדנה. עדיין (עפ"י
קהלת ד, ב). 280. כבב. גרם. 281. להחפיר ולהבאיש. לבייש ולקלקל.
282. מולדתם אשר יולידו. בעתיד, ואינם בעולם שיוכל לבקש מהם מחילה,
וכמו שכתב רבינו לקמן (אות ר"ח): "ופעמים שידבר על פגם משפחה והזיק
אל הדורות הבאים אחריו, ולא תגיע אליו מחילה מזה". 283. אנחנו מוסיפים
ביאור. לקמן אות ר"ח. 284. ארבע כיתות. שאינן מקבלות פני שכינה,
וביניהן כת מספרי לשון הרע. 285. ומנאף בין ביד בין ברגל. מוציא שז"ל
ע"י שפשוף מילתו ביד או ברגל (רש"י ו' תוס' נדה יג). 286. שהיו מושחיתים
דרכם. ככתוב "כי השחית כל בשר את דרכו" (בראשית ו, יב) ואמרו רבותינו

דְּרָכָם. וְכֵן הַעוֹשֶׂה²⁸⁷ כְּמַעֲשֵׂה עַר וְאוֹנֵן, דִּשׁ מִכַּפְּנִים
זוֹרָה מִכַּחוּץ לְאַבְד הָזָרַע,²⁸⁸ חֵיב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית
לח י) "וַיִּזְרַע בְּעֵינָיו יְיָ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמָת גַּם-אוֹתוֹ". וְנֶאֱמַר עַל
הַמוֹצִיאִים אֶת הָזָרַע לְבַטְלָה (ישעיה נז, ה) "הַנְּחָמִים²⁸⁹
בְּאַלִּים תַּחַת כָּל-עֵץ רַעְנָן שְׁחָטִי הַיְלָדִים".²⁹⁰

קִיג. וְתִלְמִיד-חֶכֶם שְׂאִינוּ נוֹהֵג בְּצַנִּיעוּת חֵיב
מִיתָה, לְפִי שֶׁמֶרְחִיק אֶהְבֵּת-הַבְּרִיּוֹת מִן
הַתּוֹרָה. וְאָמְרוּ רְבוּתֵינוּ זָכוֹנָם לְבָרְכָה (שבת קיד, א) כִּי
רַעְנָן עַל זֶה נֶאֱמַר (משלי ח, לו) "כָּל-מְשֻׁנָּאִי²⁹² אֶהְבֵּוּ מוֹת".

ביאורים

"ברותחין קלקלו" (רש"י נדה יג). 287. כמעשה ער ואונן. ככתוב (בראשית
לח, ט) "והיה אם בא [אונן] אל אשת אחיו ושחת ארצה לבלתי נתן זרע
לאחיו". 288. חייב מיתה. והוא מדה כנגד מדה, לפי שבהשחתת זרעו חיסר
נפשות שהיו עתידים להוולד (מהרש"א). 289. הנחמים באלים תחת כל עץ
רענן. הכוונה לאלו המחממים עצמם תחת האילנות להוציא שז"ל (רש"י
ישעיה נז, ה). 290. שוחטי הילדים. "אל תקרי 'שוחטי' אלא 'סוחטי'" (נדה
יג). וביאר המהרש"א, דהיינו שסוחטים מגופם ש"ז שהיה ראוי להיות ממנו
ולדות, ונחשב להם כאילו הם שוחטים את הילדים. 291. על זה. על תלמיד
חכם שנמצא רבב (-כתם של שומן או של חלב) על בגדו שחייב מיתה.
292. אהבו מות. שמביאים על עצמם מות ונדמה כמו שאוהבים אותו, על
דרך (תהילים קט, יז) "ויאהב קללה ותבואהו" (אבן עזרא). והמשך חכמה'
(ויקרא יט, יב) מבאר, שמכיון שעוונם הוא חילול השם שאין מתכפר אלא
במיתה (יומא פו.), לכן הם אוהבים את המות שמכפר להם על עוון חילול

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

²⁹³ פִּירוּשׁ מִשְׁנָאִי - מִשְׁנָאִי, ^(לה) שֶׁהֵם גִּזְרֵימִים לְבָרִיּוֹת לְשֵׁנָא אֶת הַתּוֹרָה. וְאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזִכְרֵנוֹם לְבָרְכָה (יומא פו, א) בְּזֶמֶן שֶׁאֲדָם ²⁹⁴ קוֹרָא וְשׁוֹנָה, וְדַבְּרוּ בְּנִחַת עִם הַבָּרִיּוֹת, וּמִקְחֻ וּמִתְּנֻ בְּשׁוּק נָאָה, ²⁹⁵ וְנוֹשָׂא וְנוֹתֵן בְּאִמּוּנָה, מָה הַבָּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו, אֲשֶׁר־פְּלוֹנִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה, אֲשֶׁר־אָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁלָּמְדוּ לוֹ תּוֹרָה, אוֹי לָהֶם לְבָנֵי-אָדָם שֶׁלֹּא לָמְדוּ תּוֹרָה. ^(לו) פְּלוֹנִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה, רְאִיתָם ²⁹⁶ כִּמְהָ יָפִים

לה. שהם גורמים לבריות לשנוא את התורה. כתב המאירי (הובא בשו"ת בנימין זאב, רפז, עיי"ש), שכשם שצריך תלמיד חכם להקפיד שלא יהא רבב במלבושיו הגשמיים, כך ראוי לו להקפיד שלא תימצא בנפשו שום מדה מגונה, שהמדות קרויות אף הן "בגדים", ותלמיד חכם שנמצא בו דבר מגונה, בין בבגדיו ובין במדותיו, גורם לתורה שתחלל ויתמעט

ערכה בעיני הבריות. ועוד, שכשם שהכתמים מגונים וניכרים יותר כשהם נמצאים בבגד יפה ומכובד, כך מדה מגונה בנפשו של תלמיד חכם ניכרת ומגונה יותר מאשר אצל אדם אחר.

לו. פלוני שלמד תורה, ראייתם כמה יפים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו. בספר שיחות מוסר (מאמר ד) ביאר על פי מה ששנינו במסכת אבות (ג, יז): "אם

ביאורים

השם. ²⁹³ פִּירוּשׁ מִשְׁנָאִי מִשְׁנָאִי. "אל תקרי 'משנאי' אלא 'משנאי'". כלומר, שהפסוק אינו עוסק בשונאי התורה, אלא באלה הגורמים לאחרים לשנוא את התורה, כמו תלמיד חכם זה שהולך בבגד מלוכלך והבריות אומרות "אוי להם ללומדי התורה, שהם מאוסים ומגונים" (רש"י). ²⁹⁴ קוֹרָא וְשׁוֹנָה. קורא בתורה ושונה במשנה. ²⁹⁵ וְנוֹשָׂא וְנוֹתֵן. בעסקי ממון ומסחר. ²⁹⁶ כִּמְהָ יָפִים דְּרַכֵּיו. בבין אדם למקום (בן יהוידע).

דְּרַכֵּיו, ²⁹⁷ כִּמְהָ מִתְקַנִּים מִעֲשָׂיו. עָלָיו הַקְּתוּב אוֹמֵר (ישעיה מט, ג) "וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי-אַתָּה, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר ²⁹⁸ בָּךְ אֶתְפָּאֵר". וּבְזֶמֶן שֶׁאֲדָם קוֹרָא וְשׁוֹנָה, וְאִין דַּבְּרוּ בְּנִחַת עִם הַבָּרִיּוֹת, וְאִין מִקְחֻ וּמִתְּנֻ בְּשׁוּק נָאָה, וְאִינוּ נוֹשָׂא וְנוֹתֵן בְּאִמּוּנָה, מָה הַבָּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עָלָיו, ^(לי) אוֹי לוֹ לְפָלוֹנִי שֶׁלָּמַד תּוֹרָה,

אין תורה אין דרך ארץ", ופירש רבינו יונה ז"ל: "כלומר, מי שאינו יודע תורה אינו שלם במידות של דרך ארץ, כי רוב המידות הטובות שיש בדרכי העולם, בתורה הם, כמו והעבט תעביטנו וכו', אם כן בלא תורה לא יהיו דעותיו שלמות בדרך ארץ". ומלשונו יש לדייק,

שלא כתב מי שאינו "מקיים" תורה אלא מי שאינו "יודע" תורה אינו שלם במידות של דרך ארץ.

ויסודו של דבר נראה, שהן אמנם מידות דרך ארץ בעיקרן מן המושכלות המה, דהיינו מן הדברים ששכל האדם מכריחם ומחייבם, והן מיסוד הצורה האנושית, אולם מידות דרך ארץ של התורה חיובן שונה לחלוטין, למעלה ממה שהשכל וההשגה האנושיים מחייבים, ולכן אי אפשר לו לאדם להיות שלם במידות דרך ארץ אם אינו יודע תורה. ועל הדרך-ארץ הזה אמרו באבות (שם בסיפא): "אם אין דרך ארץ אין תורה", שאפילו אם נוהג בדרך ארץ, אלא שחסר לו מידת הדרך-ארץ של תורה, הרי הוא בכלל זה. ולכן הם מהללים אותו על התורה שלמד ולא על מידותיו הטובות בלבד, כי דרכיו הנאים ומעשיו המתוקנים הם הרבה יותר ממה שהשכל מחייב, ועל כרחך שמן התורה הם באים.

לו. אוי לו לפלוני שלמד תורה. כל תלמיד חכם העוסק בתורה, נתפס

ביאורים

²⁹⁷ כִּמְהָ מִתְקַנִּים מִעֲשָׂיו. בבין אדם לחבירו (שם). ²⁹⁸ בָּךְ אֶתְפָּאֵר. שעל ידך שם שמים מתאהב ומתפאר (מהרש"א).

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

או לו לרבו ולאביו שלמדו לו תורה,
אשרי בני-אדם שלא למדו תורה.
פלוני שלמד תורה, ראיתם כמה
מכערים מעשיו, כמה מקלקלים
דרךיו. עליו הכתוב אומר (יחזקאל לו,

בעיני הבריות כשליח
להפצת האמת
והאמונה, כחייל
בצבאו של הקב"ה
וכמי שמייצג את
רצונו של ה' בעולמו
ואת המטרה שלשמה
נברא האדם, ומוטל

עליו להתאים את מעשיו והנהגותיו לציפיות הנדרשות ממנו. כאשר הוא מתנהג במידות גרועות, הרי מחלל הוא את ה' במדה מרובה מאד. ואם כן, "אוי לו לזה שלמד תורה", מוטב היה שלא ילמד תורה, כי אז לא היה מתחלל שם ה' במדה מרובה כל כך. וכתב הרש"ש: "לכאורה נראה דרוצה לומר דלפי שהבריות אומרות תורתו הביאתו להמדות המגונות האלו ואומרות אוי לו שלמד תורה כו' א"כ מחלל כבוד התורה ומחלל ג"כ כבוד הנותנה ואין לך חילול השם גדול מזה. ופירוש הכתוב דבאמור להם עם כו' היינו דיאמרו עם ה' אלה ר"ל שלומדים תורתו ומארכו יצאו פי' יצאו מדרך ארץ והמוסר".

יש מפרשים עוד, על פי מה שכתב בספר "מעלות התורה" בשם אחי הגר"א זצ"ל, וז"ל: איתא בילקוט האוינו (רמז תתקמ"ב): "רבא רמי (הקשה), כתיב (דברים לב, ב) "יערוף כמטר לקחי", וכתוב (שם) "תזל כטל אמרתי", אם תלמיד חכם הגון הוא - תזל כטל, ואם לאו - ערפוהו כמטר". ואמר אחי הגאון ז"ל הטעם שמדמה אותו (ת"ח הלומד תורה) למטר, שהמטר יורה ומשקה שמגדל עשבים רעים וטובים, וביותר מתגדלים הרעים מהטובים. כך על ידי התורה, במי שאינו הגון, מתגדלים תכונות רעות בלבד... כך מי שהוא משוקע בהבלי עולם הזה מאד, ומעשיו מקולקלים, אז על ידי התורה מתבלבל ונבון יותר, ומחשבותיו מבלבלים אותו יותר... עכ"ד. נמצא שתלמיד חכם המתנהג במדות רעות, התורה שלומד מגדלת בו את התכונות הרעות שבקרב, וככל שלומד יותר (ולא מתקן מדותיו) הרי נעשה מושחת יותר ויותר. אם כן - "אוי לו לפלוני שלמד תורה", מוטב היה אם לא ילמד תורה כי אז לא יתגברו בו מדותיו הרעות.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

(ב) "ויחללו את-שם קדשי באמור
להם עם-י אלה ומארכו יצאו".

קיד. אמרו רבותינו זכרונם לברכה
(מסכת דרך ארץ רבה, פ"א)
(לח) כל נשיב בית-המדרש בעירו ואינו
הולך שם, חיב מיתה.

קטו. והחולק על ישיבתו של
רבו, חיב מיתה.

לח. כל שיש בית
המדרש בעירו ואינו
הולך שם חייב מיתה.
בגירסת הגר"א מוסיף
על זה: "שנאמר מה
מצאו אבותיכם בי
עול כי רחקו מעלי".
והכוונה כיון שיש בית
מדרש בעירו ואינו
נכנס ללמוד שם,
הרי זה מראה שהוא
ח"ו שונא את הקב"ה
ומתרחק ממנו כי
מתרחק מתורתו,
ולכן התביעה גדולה
עליו עד מאד (דלתי
תשובה).

הנחלת יעקב' גורס שם במסכת דרך ארץ: "רבי מאיר אומר כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו הולך שם חייב מיתה, בית המדרש שיש בו אלף אלפים וריבי רבבות מצוות האמורות בתורה על אחת כמה וכמה". משמע שזה קאי על הלימוד שיש בו רבוי גדול של מצוות דהוה ק"ו מביהכ"נ שרק עשוי לק"ש ותפילה. מיהו י"ל דהמקום מקודש טפי מחמת רבוי המצוות שנעשים בו (מאור השער).

ביאורים

299. ויחללו את שם קדשי. השפילו את כבודי. ומהו החילול? באמור אויביהם עליהם "עם ה' אלה ומארכו יצאו", ולא היה יכולת בידו להציל את עמו ואת ארצו (רש"י, איכ"ר פתיחתא טו). וכמו-כן גם תלמיד-חכם זה מחלל שם ה' ומשפיל את כבודו. וב'תוספת יום הכיפורים' כתב, שהבריות אומרות שאין בכח התורה שלמד להצילו מן החטא, וזהו חילול השם.
300. והחולק על ישיבתו של רבו. פירש משיבתו לעשות לו ישיבה בפני

שַׁעֲרֵי

שַׁעַר שְׁלִישִׁי

תְּשׁוּבָה

עֵינִינִים

עֵינִינִים

שַׁעֲרֵי

שַׁעַר שְׁלִישִׁי

תְּשׁוּבָה

קטז. ^(לט)וְהַמִּזְרָה הִלְכָה בְּפָנֵי רְבוֹ, חֵיב מִיתָהּ. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְכַרְזָנָם לְבִרְכָּהּ (עִירוּכִין סג, א) לֹא מֵתָו נָדָב וְאֶבִיָּהוּא בְּהִקְרִיבָם אִשׁ זָרָה ³⁰¹עַל חֲטָא הַהִקְרָבָה, כִּי כֹנְתָם הִיתָה לְשֵׁם מִצְוָה, כִּי אָמְרוּ, הִנֵּה כְּתוּב בַּתּוֹרָה (וִיקְרָא א, ז) "וְנָתַנּוּ בְּנֵי אֲחֵרִין הַכֹּהֵן אִשׁ עַל-הַמִּזְבֵּחַ", אֶף-עַל-פִּי ³⁰²שִׁוְרֵדֶת הָאִשׁ ³⁰³מִן הַשָּׁמַיִם, ³⁰⁴מִצְוָה לְהַבִּיא מִן הַהַדְיוּט. אֲכַל עֲנָשָׁם הָיָה מִפְּנֵי ³⁰⁵שְׁהוּרוֹ הִלְכָה בְּפָנֵי מִשָּׁה רַבֵּנוּ.

לט. והמורה הלכה בפני רבו, חומרת איסור זה אינו רק משום זלזול ברבו בלבד. כל יסוד קיומו של כלל ישראל עומד על מסורת של תלמיד מפי רבו עד משה רבינו בהר סיני. המורה הלכה בפני רבו, בלי להזדקק לרב, עובר עבירה חמורה משום שהוא מנתק את שרשרת הקבלה ומערער על הצורך במסורת ('שיחות מוסר' מאמר סא).

קיו. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְכַרְזָנָם לְבִרְכָּהּ (אבות פ"ה מ"ח)

ביאורים

עצמו (ר"י מיגאש, ב"ב נב.) והרמב"ם כתב "שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות ורבו קיים ואע"פ שרבו במדינה אחרת" (הלכות"ת פ"ה ה"ב). ³⁰¹על חטא ההקרבה. בגלל עצם ההקרבה. ³⁰²שׁוֹרֵדֶת הָאִשׁ. על המזבח. ³⁰³מִן הַשָּׁמַיִם. דרך נס. ³⁰⁴מִצְוָה לְהַבִּיא מִן הַהַדְיוּט. כלומר, מכל מקום מצוה על הכהנים להביא אש העשויה בידי אדם. ³⁰⁵שְׁהוּרוֹ הלכה. מעצמם שיש להביא אש זו (כפי שדרשו מהפסוק) ולא נטלו רשות ממשה רבם (רש"י יומא נג. ד"ה מצוה).

מ. ועל פירות שביעית. הרמב"ן (ויקרא כה, ב) כתב, שלכך בא עונש חמור כל כך על עוון ביטול מצות השמיטה, מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא. וראה במדרש שמואל, שביאר על דרך זו כיצד יש בעונש הדָּבָר

³⁰⁶דָּבָר בָּא לְעוֹלָם ³⁰⁷עַל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה שְׁלֹא נִמְסְרוּ לְבֵית-דִּין ^(נ)³⁰⁸וְעַל פְּרוֹת שְׁבִיעִית. וְאָמְרוּ עוֹד (שם שם מ"ט) ^(מא)בְּאֶרְבָּעָה ³⁰⁹פְּרָקִים הַדִּבְרֵי מִתְרַבֵּה, ³¹⁰בְּרִבְעִית, וּבְשִׁבְעִית, וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וּבְמוֹצָאֵי ³¹¹הַחֵג שֶׁכָּבֵל שָׁנָה.

מדה כנגד מדה, שהרי מצות שביעית מורה שלה' הארץ ומלואה, והבעל הבית והעני שניהם שוים בפירות השדה, וכשנמנעים מלשמור שביעית כדינה, הרי הם כופרים בהשגחתו ית' וסוברים שהם אדוני הארץ, ולפיכך אינם מתיים מחמת חולי, אלא באה עליהם הדבר שהיא מיתה שאינה טבעית, ומורה בע"כ על השגחתו יתברך. מא. כארבעה פרקים הדבר מתרבה. כתב ב'מגן אבות' שאין כוונת התנא שהדָּבָר בא על עון מעשר עני וגזל מתנות עניים וכדומה, שהרי כבר שנינו

ביאורים

³⁰⁶דָּבָר. רבר. מגיפה שמתים בה אנשים רבים מבלי שיהיו חולים תחילה (תפארת ישראל). ³⁰⁷עַל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה שְׁלֹא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין. על עבירות שחייבים עליהן כרת ומיתה בידי שמים, ולא מסרה התורה עונשם בידי בית דין (רבינו בביאורו לאבות). ³⁰⁸וְעַל פְּרוֹת שְׁבִיעִית. שעושים עמהם סחורה, ולא נוהגים בהם בקדושת שביעית, וממשיכים לשמורם לאחר זמן הביעור (רש"י, רבינו יונה ורע"ב). ועל שלא הפקירו פירותיהם כדון, נעשו הם כהפקר למלאך המשחית שהוא הורגם בלא להבחין בין טוב לרע, מדה כנגד מדה (מהר"ל ותפארת ישראל). ³⁰⁹פְּרָקִים. זמנים. ³¹⁰בְּרִבְעִית וּבְשִׁבְעִית. בשנה הרביעית לשנת השמיטה ובשנת השמיטה עצמה. ³¹¹הַחֵג. חג הסוכות.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

בְּרִבְעִית מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר-עֲנִי
שְׂבָשְׁלִישִׁית, בְּשִׁבְעִית מִפְּנֵי
מַעֲשֵׂר-עֲנִי שְׂבָשְׁשִׁית, וּבְמוֹצָאֵי
שְׁבִיעִית ³¹⁴ מִפְּנֵי פְרוֹת שְׁבִיעִית,
וּבְמוֹצָאֵי הַחֵג שְׂבָבֶל שְׁנָה מִפְּנֵי
גֹזֶל ³¹⁵ מִתְּנוֹת עֲנִיִּים. רְאִינוּ מִזֶּה,
כִּי יֵשׁ מִיתָה בִּידֵי-שָׁמַיִם עַל גֹּזֶל
מִתְּנוֹת עֲנִיִּים, וְתִדַּע וּבִחְנֻת מִזֶּה

לעיל (אבות ה, יא)
שהוא בא על מיתות
האמורות בתורה
שלא נמסרו לבית דין,
ופירות שביעית. אלא
התנא מוסיף ואומר,
שכיון שהדבֿר כבר
הורג בהם מחמת עון
זה, הרי זה מתרבה
ומתוסף משום
העונות השניות
כאן. וראה כעין זה
בתוספות יו"ט בשם

הרב אלמושנינו, שאם בא דבר בפרקים אלו, הרי הוא מתרבה, לפי שתמיד
ימצאו בהם עוונות אצל קצת אנשים.

אולם ב'פרקי משה' כתב שאין בזה סתירה, כי אפשר שיהיה עונש אחד
לשתי עבירות שונות, וכן אפשר גם כן שיהיו שני עונשים לעבירה אחת.
על כן אין להקשות ממה שנתבאר לעיל שהרעב בא מפני עון המעשרות, כי
לא שלל בזה עונש אחר על אותו העון, שאפשר שיהיה גם הדבר בעבור עון
המעשרות. וכן ממה שנאמר שהדבר בא על מיתות שלא נמסרו לבית דין,
לא שלל בזה שיבוא הדבר גם על עון המעשרות.

ביאורים

312. מעשר עני שבשלישית. שנוהג בשנה השלישית ונמנעו מליתנו לעניים.
313. מעשר עני שבשישית. שנוהג גם בשנה השישית ונמנעו מליתנו לעניים.
314. מפני פירות שביעית. שלא הפקירום בעלי השדות ומנעו את העניים
מלהכנס בכרמיהם ובשדותיהם, ובכך גזלו מהם את המגיע להם כדין תורה
(מגן אבות). 315. גזל מתנות עניים. לקט שכחה ופאה, פרט ועוללות,
שזמן נתינתם הוא בחג הסוכות שאז אוספים את התבואה והפירות, וכיון
שמעכבים אותם מתרבה הדבר (רמב"ם). והוא במדה כנגד מדה, שהגזול את
העני הרי הוא כרוצחו נפש, ולכן גם הם מתים בַּדֶּבֶר (מפרשים).

³¹⁶ חֹמֶר הַנּוֹדֵר לַצִּדְקָה וְאִינוּ מְשַׁלֵּם.

קִיָּח. גַּם ³¹⁷ הַקּוֹפֵץ יָדוֹ מֵאֲחִיו הָאֶבְיוֹן ³¹⁸ וּמִבְּשָׂרוֹ
מִתְעַלֵּם דּוֹמָה לְאַלֶּה, כִּי אַחֲרֵי אֲשֶׁר נִתְחַיֵּב לָתֵת,
³¹⁹ הֵנָּה הוּא כְּגֹזֶל מִתְּנוֹתָיו.

ביאורים

316. חומר הנודר לצדקה ואינו משלם. פירוש, שמלבד איסור נדר יש גם
חומר של גזל עניים. וחידוש הוא, שאע"פ שהתורה לא חייבתו בכך והוא
מעצמו נדר, מ"מ אחרי שנדר נשתעבדו מעותיו להמצוה ונחשב כגזול
את העניים (משיבת נפש). 317. הקופץ ידו. סוגר ידו מלתת צדקה.
318. ומבשרו. ומקורבו. 319. הנה הוא כגזול מתנותיו. יובן הדבר עפ"י דברי
הטור (יו"ד סי' רמ"ז) שכתב: ואל יעלה על לבו עצה לומר איך אחסר ממוני
ליתנו לעניים, כי יש לו לדעת שאין הממון שלו אלא פקדון לעשות בו רצון
המפקיד וזה רצונו שיחלק לעניים ממנו, עיי"ש. וא"כ מובן אמאי חשוב
כגזול כיון שבעצם הממון הוי רק פקדון בידו עבור העניים (משיבת נפש).

לימוד המוסר היומי

בהוצאת ארגון "ארחות יושר"

"ארחות המוסר"

הינו מכון, אשר הוקם ע"י ארגון "ארחות יושר" ובו עמלים תלמידי חכמים מופלגים, על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים הנכתבים על ידם מבארים ומניחים את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבארו וחולקו ע"י חברי המכון, מודפסים ומופצים ע"ג עשרות אלפי חוברות חודשיות אשר עושות דרכן אל הלומדים הרבים הקובעים בהן את לימודם מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר להיות חלק מסדר יומם של רבים.

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים 113 כוללים, 138 ישיבות, 103 תתי"ם, 230 שיעורי תורה, 18 מדשיות וסמינרים - **25,000 לומדים** ברחבי הארץ והעולם שותפים למהפכת לימוד המוסר היומי!

הצטרף אף אתה למהפכת המוסר, בלימוד יומי של כ - 10 דקות!

ארחות יושר

ארחות צדיקים

מסילת ישראל

שערי תשובה

"ארחות יושר"

הארגון אשר חרט על דגלו את ענין **הפצת המוסר** אינו פוסח על אף הזדמנות הנקרת לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים.

עלוני המועדים

מופצים לרגל מועדי השנה ומחולקים בעשרות אלפי עותקים.

קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים ולקהלים נוספים בהזדמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים"

המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב, מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחידוד ועיון - מדור נושא פרסים. ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.

עלוני המועדים

פרק בעניני תפילה | פרק בעניני כבוד אב ואם - לבנות הסמינרים

פרקים בעניני תורה - לרגל סיום השי"ש העולמי

קובץ המחולק למדורי מוסר, הלכה וחידוד ועיון - לימי בין הזמנים

ספר "ארחות יושר"

ספר "ארחות צדיקים"

ספר "מסילת ישרים"

עד עתה, בוארו וחולקו הספרים: **"ארחות יושר"** למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א **"ארחות צדיקים"** ו**"מסילת ישרים"** לרמח"ל. כשהם מודפסים ומחולקים באמצעות החוברות החודשיות.

עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן הספרים נאגד תוכן החוברות יוצא לאור בספר מהודר.

